

BISMIL'LAHI'R-RAHMANI'R-RAHIM

VETËMASHTRIMI

Imam Gazali

Ihjaul Ulumid-din
Ringjallja e diturive fetare
Imam Gazali

Titulli i origjinalit:
Kitabu dhemmi'l-gurur
Libri 30

Përgatiti dhe përktheu
Is'hak Shala dhe Abdullah Ferizi

Lektor
Shenaj Zeneli

Prishtinë, 2026

Me emrin e Allahut, Mëshiruesit, Mëshirëbërësit

PARATHËNIE

Hamd (falënderimi) i takon vetëm Allahut, në dorën e Tij është çelësi i të gjitha punëve, hapja e së mirës dhe e së keqes është në fuqinë e Tij. Ai Allah, që miqtë e Tij i nxori nga terri në dritë, e armiqtë e Tij i la në batakun e vetëmashtimit.

Salat e selam deri në Ditën e Gjykimit Muhammedit (a.s.), që i nxori njerëzit nga terri i dyshimit e i udhëzoi në rrugën plot dritë, edhe ehli bejtit dhe as'habëve të tij, që nuk i mashtroi shejtani, as dynjaja.

Pastaj dije se: çelës i lumturisë është syçelësia dhe të menduarit, e burim i fatkeqësisë është vetëmashtrimi dhe gafleti. Allahu robëve të Tij nuk ju dha nimet më të madh se imani e marifeti¹ e as fatkeqësi më të madhe se kufri e kryengritja.

¹ **MARIFET:** njohuri; dituri; dituri që fitohet me mendim; njohja e së vërtetës; ta njohësh Hakkun; aftësi; zotësi; mjeshtri.

Imanin e marifetin mund ta arrijë vetëm zemra që zgjerohet me nurin e basiretit, e sebeb i kufrit dhe kryengritjes është verbimi i saj në terrin e xhahilietit. Zemra me basiret është si një **Kandil vendosur në zgavër të errët, brenda një kristali si yll i shndritshëm, që ndizet prej (vajit të) një peme të bekuar të ullirit, as prej lindjes as prej perëndimit, e vaji i tij shkëlqen edhe pa e prekur zjarri. Nur mbi nur (24-Nur: 35), e zemrat e mashtruara janë si Terri në thellësitë e detit mbuluar me dallgë përmbi, e sipër tyre retë, shtresa terri mbi njëra-tjetrën, aq sa njeriu nuk mund ta shohë as dorën e vet. Atij që Allahu nuk i jep nur, nuk gjen nur. (24-Nur: 40)**

I mençur është ai që Allahu e udhëzon e me nurin e islamit ia zgjeron zemrën, e i mashtruar me vullnet është ai që Allahu e largon nga rruga e drejtë dhe ia mbyll zemrën ndaj islam-it. I mashtruari nuk e pranon udhëzimin, nuk i çelen sytë, mbetet në terrin e xhahilietit, dëshirat e veta i merr si udhëzues e shejtanin udhërrëfyes. Kush nuk ndriçohet me nurin e imanit mbetet i verbër në dynja dhe ahiret, e do të humbasë edhe më shumë. Kur kuptohet se nëna e të keqes dhe burim i rrezikut është vetëmashtrimi, që është një krenari e sëmurë, duhet të shpjegohen hollësitë, që muslimani ta njohë e të ruhet prej saj. Kush i njeh dyert e kësaj fatkeqësie, e mbron veten nga kjo dhe vepron me largpamësi, do të shpëtojë.

E ne do t'i shpjegojmë mënyrat e vetëmashtimit, shenjat e atyre që në të jashtmen paraqiten të mirë e brenda kanë shëmti, por edhe shenjat e të mirëve që u mashtruan, dhe si u lëshuan në gaflet. Vetëmashtimi merr shumë forma, por do ta shpjegojmë me shembuj, të mos ketë nevojë për sqarime shtesë. E të mashtruar ka shumë, por do t'i përmbledhim në katër kategori:

1. Të mashtruarit mes dijetarëve,
2. Të mashtruarit mes të devotshmëve,
3. Të mashtruarit mes sufive, dhe,
4. Të mashtruarit mes të pasurve.

Brenda secilës kategori ka plot grupe, brenda secilit grup, plot rrugë për mashtrim. Disa e panë të keqen si të mirë, si ai që ndërton xhami me pasuri haram, e të tjerë nuk bëjnë dallim mes asaj që e bëjnë për dëshirën e vet dhe asaj që e bëjnë për rizanë e Allahut, sikur vaizët që me vaz për fenë qëllim e kanë suksesin në dynja. Disa preferojnë kotësinë më shumë se të rëndësishmen, e ka edhe aso që plotësisht e braktisin të rëndësishmen e merren vetëm me kotësi. Disa të tjerë e paraqesin nafilen si farz, e të tjerë e harrojnë thelbin e merren vetëm me lëvozhgë, si ai që në namaz shpërfillë zemrën e vet e mendon vetëm në shqiptim të saktë të shkronjave, e ka edhe shumë lloje tjera që vetëm përmes shembujve mund të shpjegohen. Por fillimisht, ta shpjegojmë mashtrimin:

Kapitulli i parë

QORTIMI I MASHTRIMIT, HAKIKATI DHE SHEMBUJT

Dije se për qortimin e mashtrimit mjaftojnë dy ajete:

“Pra të mos ju mashtrojë jeta e kësaj bote dhe të mos ju mashtrojë ndaj Allahut shejtani mashtrues.”

31-Lukman: 33,

“Por ju e çuat veten në tundim, pritët, dyshuat dhe u mashtruat nga vetë dëshirat tuaja të kota, derisa arriti urdhri i Allahut, e shejtani ju mashtroi për Allahun!” 57-Hadid: 14.

E pos kësaj, edhe Resulallahu, s.a.v.s., ka thënë:

“Sa e bukur edhe fjetja edhe haja e të mençurit. Si mund të mashtrohet ai nga përgjumësia dhe veprimi i budallait? Edhe sa grimca të jenë veprat dhe jekini i të devotshmit, prapë kanë më shumë vlerë se gjithë dynjaja mbushur me ibadetin e të mashtruarit.”²

edhe: ***“I mençur është ai që ia bën llogarinë vetes dhe punon për çka vjen pas vdekjes, e budalla është ai që ndjek qejfet e veta, e shpreson prej Allahut.”***³

² Ibn Ebu Dun'ja, nga Ebu Derda.

³ Tirmidhi dhe Ibn Maxhe nga Sheddad ibn Evs.

Gjithçka që është përmendur për qortimin e paditurisë është dëshmi edhe për qortim të mashtrimit, sepse mashtrimi është padituri - të besohet e kundërta e të vërtetës. Pra, secili mashtrim është padituri, por jo secila padituri është edhe mashtrim. E mashtrimit i duhet i mashtruari, dhe mashtruesi. Kur për diçka që nuk ka dituri e merr si dëshmi gjykimin sipas dëshirës së vet e nuk ka dëshmi tjetër, ajo padituri i bëhet vetëmashtrim. Pra, për shkak të paditurisë së vet dhe hileve të shejtanit, nefsi gjen qetësi në mashtrim përshtatshëm dëshirave të tij. Ai që mendon se është ose mbetet në rrugë të drejtë bazuar në mendim të gabuar, është i mashtruar.

Shumica e njerëzve kanë mendim të mirë për vete, e janë gabim. Pra, shumica prej tyre janë të mashtruar, ani që llojet dhe gradat e mashtrimit dallojnë, ku më të dukshmet e më të shpeshtat janë mashtrimet e qafirit dhe të gjynahqarit. Le t'i shpjegojmë me shembuj:

SHEMBUJ TË MASHTRIMIT TË QAFIRIT

Disa prej qafirëve i mashtron dynjallëku, e të tjerë shejtani. Ata që i mashtroi dynjallëku, thonë: *“Paraja në dorë është më e mirë se veresie, dynjaja është para në dorë, e ahireti veresie”*, ose: *“Bindja është më e mirë se dyshimi, dhe ne jemi të bindur në kënaqësitë e dynjasë, e për ahiret kemi dyshime; si ta shkëmbejmë bindjen me dyshim?”*; por këto janë krahasime të gabuara, sikur Iblisi kur tha: *“Unë jam më i mirë se ai. Mua më ke krijuar prej zjarrit, kurse atë prej balte”* (38-Sad: 76), e këso të mashtruar përkruhen në ajetin:

“Jetën e kësaj bote e blenë me jetën e ardhshme. Atyre nuk do t’u lehtësohet dënimi dhe askush nuk do t’u vijë në ndihmë” (2-Bekare: 86).

Këso mashtrimi mund të shërohet me besim (iman), ose argument.

Për shërimin me besim – iman, janë këto ajete:

“Ajo që e keni pranë vetes është e përkohshme, e ajo që është te Allahu është e përjetshme” (16-Nahl: 96),

“Ajo që është tek Allahu është shumë më e mirë dhe përhershme” (28-Kasas: 60),

“Jeta e botës tjetër është më e mirë dhe e amshuar.” (87-Ala: 17),

“Jeta e kësaj bote nuk është tjetër pos një përjetim mashtrues.” (3-Ali Imran: 185), dhe:

“Mos e lini jetën e kësaj bote t’ju mashtrojë.”

(31-Lukman: 33).

Resulallahu, s.a.v.s., ua lexoi këto ajete shumë qafirëve; disa besuan dhe i pranuan pa kërkuar argument tjetër, e të tjerë pyetën:

- *A je ti vërtetë i Dërguari i Allahut?*; e ju tha:

- ***Po, unë vërtetë jam i Dërguari i Allahut***; pastaj edhe ata besuan e më nuk kërkuar argument.

Ky është imani i njerëzve të rëndomtë, që shpëton nga mashtrimi. Ata janë si fëmija që nuk dallon gjërat, dhe beson kur babai i thotë: "*Mësimi është më i mirë se loja*".

Sa i përket shërimit me argument; kjo është njohja e dredhisë së krahasimit të gabuar që shejtani ia hedh në zemër për ta mashtruar. Sepse çdo mendjemadh ka një sebeb për mashtrim dhe ky sebeb është argumenti i gabuar. Edhe pse jo gjithkush arrin në ndonjë përfundim si dijetarët, prapëseprapë çdo argument buron nga një lloj krahasimi brenda vetes dhe personi lidhet me të.

E krahasimin që shejtani ia përgatit i ka dy themele: e para është se "*dynjaja është para në dorë, e ahireti veresie*", që është e saktë, dhe e dyta është se "*paraja*

në dorë është më e mirë se veresie" e këtu lind mashtrimi, sepse kjo nuk është e saktë. Sepse, kur paraja në dorë në sasi e qëllim është baras me veresie, atëherë po, paraja në dorë është më e mirë, por nëse veresia është më shumë, atëherë veresia është më e mirë. Sepse edhe qafiri i mashtruar e jep një dërhëm në tregti për të marrë dhjetë, e nuk thotë: "*paraja në dorë është më e mirë se veresie.*"

Kur mjeku i thotë se ushqimet që ky i pëlqen do t'i sjellin dëm në të ardhmen, ai menjëherë e braktis atë ushqim e nuk thotë: "*Paraja në dorë është më e mirë se veresie*". I braktisë kënaqësitë e tanishme për kënaqësitë e ardhshme. Edhe tregtarët harxhojnë paranë e gatshme dhe durojnë udhëtimet e vështira në tokë e dete, që më vonë të përfitojnë më shumë. Nëse 10 dërhëmë nesër janë më të mirë se 1 dërhëm sot, atëherë krahaso kohëzgjatjen e kënaqësive në ahiret me këto në dynja. Jeta në dynja nuk është as sa një milion hise e ahiretit; ajo mund të zgjasë edhe njëqind vjet, por jeta e botës tjetër është e pafund. Ai që beson në ahiret bëhet si ai që e jep një dërhëm për të fituar një milion; braktisë diçka të vogël për të fituar diçka pakufi, që as nuk numërohet.

E nëse bën krahasim do ta shohësh edhe se kënaqësitë e dynjasë bartin plot telashe, mërzi e hidhërim, ndërsa kënaqësitë e ahiretit janë kënaqësi të pastra. Prandaj mashtrohet ai që thotë: *“Paraja në dorë është më e mirë se veresia”*, e mashtrimi i vjen nga keqkuptimi i shprehjes, e cila kuptimin e ka *“Nëse paraja në dorë në sasi dhe qëllim është baras me veresien që do të vijë, atëherë po, paraja në dorë është më e mirë, por nëse veresia është më shumë, atëherë veresia është më e mirë”*, ani që nuk thuhet saktë kështu, por ky është qëllimi.

Kur njeriu e kupton këtë, shejtani kalon në një krahasim tjetër, e i thotë: *“E sigurta është më e mirë se e dyshimta, e dynjaja është e sigurt dhe padyshim, ndërsa ahireti është i dyshimtë.”*, e ky krahasim është edhe më i pabazë se i pari. Ajo që dihet me siguri është më e mirë se ajo që është e dyshimtë vetëm kur të dyja janë të barabarta. Edhe tregtari, që është i sigurt se do të lodhet dyshon a do të fitojë, edhe studenti është i sigurt se do ta ketë vështirë por dyshon se a do të bëhet profesor, gjuetari i sigurt se do ta ndjek gjahun por dyshon a do ta zë; dhe në të gjithë këto raste, siguria braktiset për shkak të dyshimit. Tregtari do të thotë: *“Pa tregti mbetem i uritur e dëmi më shtohet; e nëse bëj tregti, lodhem pak, por fitoj shumë.”*

Edhe i sëmuri e pi ilaçin, dhe e di se ilaçi është i hidhët ndërsa nuk e di sigurt se a shërohet, por edhe ky pohon se mundimi nga shija e ilaçit është i vogël në krahasim me sëmundjen që ilaçi e largon. Njëjtë është edhe me atë që dyshon në ahiret. Ai duhet të thotë: *Ditët për durim janë pak, një jetë njeriu, e kjo është shumë e shkurtër në krahasim me ahiretin e pafund. Nëse çka thonë për ahiret është gënjeshtër, privohem nga kënaqësitë e jetës në dynja, e unë edhe ashtu isha një hiç, jam një hiç. Por, nëse ajo që thonë për ahiret është e vërtetë - e që është, atëherë nëse nuk e veproj atë që duhet, mbetem në xhehenem! Si durohet kjo?!*

Siç i tha Alia, r.a., një qafirit: *“Nëse ajo që thua ti është e vërtetë, atëherë edhe ti edhe unë shpëtojmë, por nëse ajo që po e them unë është e vërtetë, atëherë unë do të shpëtoj, por ti do të shkatërrohesh”* e Alia r.a. nuk pati dyshime në ahiret, por iu drejtua qafirit, që ai ta kuptojë se kur nuk beson në ahiret, është i mashtruar.

As fjalët e shejtanit: *“Ahireti është i dyshimtë”*, nuk vlejnë, sepse besimtari ka bindje të plotë për ahiretin, dhe kjo bindje e tij i ka dy burime:

Burim i parë është besimi (iman), duke imituar (*taklid*) Resulallahun s.a.v.s., dhe dijetarët.

Ky është imani i shumicës së besimtarëve, që i shpëton ata nga mashtrimi. Ata janë sikur i sëmuri që nuk e di se si do të shërohet, por beson në terapinë e mjekut, dhe i përmbahet recetës, pa kërkuar dëshmi. Kur xhahili që nuk di asgjë për mjekësinë mohon terapinë e mjekut të dijshtëm dhe tenton të shërohet si ia merr atij mendja, natyrisht se është i mashtruar.

Kur njeriu i sheh ata që besojnë në ahiret dhe që tregojnë se ilaçi më i dobishëm për të arritur lumturinë në ahiret është takvaja, e kupton se këta janë njerëzit më të mirë: pejgamberët, evliatë dhe dijetarët, të cilët janë në gradat më të larta të basiretit, marifetit dhe mendjes. Ai sheh se njerëz nga shtresa të ndryshme i pasojnë ata dhe kjo mjafton për imanin e njerëzve të rëndomtë, inkurajon veprimin dhe mbron nga mashtrimet. E ata që janë lidhur për epshet e veta, kundërshtojnë, mohojnë ahiretin dhe nuk i besojnë pejgamberit.

Burim i dytë i bindjes së besimtarit për ahiret është shpallja - që ju zbriti pejgamberëve, dhe frymëzimi - *ilham*, që ju jepet evliave. Ti beson në ahiret duke imituar Resulallahun s.a.v.s., por mos mendo se edhe Resulallahu s.a.v.s., besoi në ahiret duke dëgjuar e imituar Xhebrailin a.s., as që marifeti yt është si marifeti i tij.

Sepse imitimi (*taklid*) nuk është marifet; taklidi është vetëm iman i saktë; ndërsa pejgamberët janë arifë⁴, domethënë, hakikati i gjërave u është zbuluar atyre ashtu siç është. Ata e kanë parë hakikatin e sendeve me syrin e zemrës (*basiret*), ashtu siç ne i shohim gjërat me sytë në ballë. Prandaj ata nuk na kanë treguar atë që e kanë dëgjuar, por atë që e kanë parë. Për shembull, atyre iu tregua hakikati i shpirtit (*ruh*) dhe se shpirti është nga urdhri i Allahut. Me fjalën ‘*urdhër*’ këtu nuk synohet urdhri që është e kundërta e ndalesës, sepse të urdhërosh diçka është një fjalë, ndërsa shpirti nuk është fjalë. Po ashtu, shprehja ‘*është nga urdhri i Allahut*’ nuk do të thotë një gjendje apo një cilësi e veçantë, as që qëllimi të jetë vetëm se ai është nga krijimi i Allahut. Sepse në këtë kuptim, jo vetëm shpirti, por gjithçka është krijim i Allahut. Ndërkaq, botët ndahen në dy: njëra është bota e urdhrit (*alemul-emr*), tjetra bota e krijimit (*alemul-halk*), e Allahut i takon edhe bota e urdhrit edhe bota e krijimit. Trupat që i përkasin botës së krijimit kanë sasi, cilësi dhe madhësi. Sepse sipas rregullave të gjuhës së përdorur, ‘*krijim*’ do të thotë të caktohet çdo gjë dhe të krijohet duke i ditur të gjithë kufijtë e saj. Çdo krijim që nuk ka masë, sasi dhe madhësi është nga bota e urdhrit.

⁴ **Arif:** ai që di; ai që njeh; i ditur; ai që në dituri është përpara; ai që njeh Hak-un; ai që me Hak e njeh Hak-un.

Shpjegimi i kësaj do të ishte zbulim i sekretit të shpirtit, që nuk lejohet. Sepse sekreti i shpirtit është si sekreti i kaderit, nëse zbulohet, shumë njerëz dëmtohen. Ai që e di sekretin e shpirtit, e di edhe sekretin e vet. Ai që e di sekretin e vet, e njeh Rabbën e vet. Kur e njeh Rabbën e vet, ai e di se krijimi i tij dhe natyra e tij është nën urdhrin e Rabbët të Tij, se ai vetë është i huaj në këtë botë fizike. Prezenca e tij këtu nuk është një domosdoshmëri e qenies së tij, por ndodhi për një shkak, të pakëndshëm, që i ndodhi Ademut a.s., e që e quajmë *gjynah - padëgjueshmëri*. Ky gjynah e largoi Ademin a.s., nga xhenneti, vendbanimi më i përshtatshëm për qenien e tij; xhenneti është vendi i afërsisë me Rabbën e botëve, e shpirti është nga urdhri i Rabbët. Natyra dhe esenca e njeriut sigurisht e dëshiron këtë afërsi me Rabbën e botëve, por e largojnë shkakun e jashtëm, jo të zakonshme për esencën e tij, të cilat kur shfaqen, njeriu harron edhe veten edhe Rabbën e vet, dhe i bën zullum vetes, siç është thënë:

“E mos u bëni si ata që e harruan Allahun, e Allahu bëri që ata ta harrojnë vetveten! (59-Hashr: 19).

Ata u larguan nga natyra e tyre e vërtetë (*fitra*), nga ajo për çka janë krijuar. Kur hurma e njomë del nga mbështjellësi i saj, domethënë kur shpëputet nga gjendja e saj natyrore dhe vendi i saj i zakonshëm, arabët thonë: *“Fesaketu'r-rutabetu an kumamiha”*.

Kjo thënie është si shenjë e sekreteve që arifi mundohet t'ia arrijë aromën, e ai që nuk kupton mërzitet kur e dëgjon. Si buba e plehut që dëmtohet nga aroma e trëndafilit, edhe i padijshmi dëmtohet kur dëgjon këso sekrete. Si dielli që verbon sytë e lakuriqit, edhe i padijshmi verbohët nga këto. Kjo derë hapet nga thellësitë e zemrës në botën e melekut, është derë e marifetit dhe velajetit, e poseduesi i saj quhet *arif* dhe *veli*. Këtu është grada e fundit e velajetit dhe fillimi i pejgamberllëkut.

Tani, të kthehemi te tema. Qëllimi është të hedhim poshtë mashtrimin e shejtanit se "*ahireti është i dyshimtë*", qoftë me *taklid*, ose me basiret e vëzhgim. Kur besimtarët me besim dhe gjuhë nuk kujdesen për urdhrat e Allahut, i braktisin ibadetet e jepen pas epshit dhe gjynahit, bëhen miq me qafirët në mashtrim, duke zgjedhur dynjallëkun karshi ahiretit. Por, gjendja e tyre është pak më e lehtë se ajo e qafirëve, sepse pak iman që kanë i ruan nga Zjarri i përhershëm, prandaj do të nxirren nga Zjarri, qoftë edhe pas një kohe, por të mashtruar janë; edhe pse e pranojnë se ahireti është më i mirë se dynjaja, ata me veprat dhe sjelljet e veta zgjedhin dynjanë. Vetëm besimi i thatë nuk është i mjaftueshëm për shpëtim të plotë. Allah Teala thotë:

“Nuk ka dyshim se Unë e fal atë që është penduar, që ka besuar, që ka bërë vepra të mira dhe pastaj qëndron në rrugë të drejtë.” (20-Ta Ha: 82), si edhe:

“Vërtet, mëshira e Allahut është afër punëmirëve.”

(7-Araf: 56), ndërsa Resulallahu, s.a.v.s., ka thënë:

“Ihsan është ta adhurosh Allahun sikur të jesh duke e parë Atë.”

Allah Teala gjithashtu thotë:

“Pasha kohën!

Me të vërtetë, njeriu është në humbje,

përveç atyre që besojnë dhe bëjnë vepra të mira, i këshillojnë njëri-tjetrit të vërtetën e i këshillojnë njëri-tjetrit durimin.” (103-Asr: 1-3), dhe ti e sheh se në të gjitha ajetet ku tregohet premtimi i Allahut për falje përmenden edhe besimi edhe veprat e mira, bashkë, jo vetëm besimi.

Të mashtruar janë edhe ata që në dynjallëk gjejnë qetësi dhe gëzim, e teprojnë me kënaqësitë e dynjasë, dashurohen në të, dhe nuk e duan vdekjen nga frika e ndarjes prej atyre kënaqësive. Le të shpjegojmë me dy shembuj se si qafirët dhe gjynahqarët u mashtruan duke u mbështetur në faljen e Allahut.

Qafirët mashtrohen kur thonë:

"Nëse ka ringjallje pas vdekjes, unë edhe atje do të kem pozitë të lartë, është e drejtë e imja", siç tregohet në ajet:

"Nuk besoj se ndodhë kiameti, por nëse bëhet që të kthehem te Rabbi im, sigurisht që do të gjej një vend më të mirë se ky" (18-Kehf: 36); e në tefsir tregohet se kështu tha një qafir që ndërtoi pallat me 1000 dukatë, bleu bahçe për 1000 dukatë, edhe një skllave për 1000 dukatë, dha për mehr 1000, e u martua, e një besimtar e këshilloi:

- Harxhove për pallat në dynja, që do të rrënohet; pse nuk harxhove për pallat në xhennet, që nuk rrënohet? Bleve bahçe në dynja, që do të shkatërrohet, pse nuk bleve bahçe në xhennet, që nuk shkatërrohet, Zgjidhe grua që do të vdesë, pse nuk zgjidhe një hyri, që nuk vdes. Por qafiri e refuzoi, e i tha:

- Kjo që po e shohim është e vërtetë, ajo që po e thua është gënjeshtër, e edhe nëse del të jetë e vërtetë, unë edhe atje do të kem një vend më të mirë se ti.

E kur As ibn Vail tha:

"Mua gjithsesi do të më jepet pasuri e fëmijë." (19-Merjem: 77), Allah Teala e refuzoi dhe tha:

"A mos ai e di të padukshmen apo ka marrë premtim nga i Gjithëmëshirshmi?" (19-Merjem: 78).

Edhe Habbab ibn Erett ka treguar se ky As ibn Vail i kishte borxh, ky ia kërkoi, e ai nuk ia dha, e ky i tha se borxhin do ta marr në botën tjetër, në çka ibn Vail i tha:

- *Nëse shkoj në botën tjetër, edhe atje do të kem pasuri e fëmijë, t'i jap atje*", e pas kësaj zbriti ajeti:

"A je i njoftuar për atë që mohoi argumentet Tona e tha: "Mua gjithsesi do të më jepet pasuri e fëmijë (në botën tjetër)?" 19-Mejrem: 77.

Allah Teala gjithashtu thotë:

"Nëse pas fatkeqësisë, Ne i japim atij që të shijojë nga mirësitë Tona, ai me siguri, do të thotë: *"Këtë e meritoj! Unë nuk besoj se do të vijë Ora (e Kiametit), por, edhe nëse kthehem te Rabbi im, sigurisht që Ai do të më japë shpërblimin më të mirë."* 41-Fusilet: 50.

Të gjitha këto mashtrime se bënë i kanë krahasimet e gabuara të Iblisit. Kërkojmë strehim tek Allahu nga e keqja e tij. Duke parë mirësitë që Allahu ju dha në dynja, këta mashtrohen se edhe në ahiret do t'i kenë të njëjtat, dhe duke parë se nuk po ndëshkohen në dynja, mashtrohen se nuk ndëshkohen as në ahiret, e thanë:

"Pse Allahu nuk po na dënon për fjalët që kemi thënë?" (58-Muxhadele: 8), dhe morën përgjigje:

"Xhehenemi është një dënim i mjaftueshëm për ata. Në flakët e tij do të digjen. Eh, sa vendbanim i tmerrshëm që është ai!" (58-Muxhadele: 8).

Të mashtruarit nganjëherë i shohin besimtarët e drejtë të duken si fukarenj e të pluhurosur, i nënçmojnë dhe i përulin, duke thënë: ***"Vallë këta janë që Allahu ju dha mirësi?!"*** (6-Enam: 53), dhe:

"Sikur të ishte ai (Kurani - feja) ndonjë e mirë, ata nuk do ta përqaфонin para nesh!" (46-Ahkaf: 11).

Krahasimet që shejtani ju vendosë në zemra i bën ata të trillojnë: ***"Allahu na dha mirësi në dynja. Kush të jep të mira, ai të do, e kur të do, të jep të mira prapë."*** Ndërsa poeti ka thënë: ***'Allahu na dha mirësi në të kaluarën, e do të na japë edhe në të ardhmen'.***

Të kaluarën e krahason me të ardhmen edhe përmes fisnikërinë e dashurinë, dhe thotë: ***"Po të mos isha fisnik dhe i dashur te Allahu, Ai nuk do të më jepte nimete të dynjasë, por m'i dha; pra do të m'i japë edhe në ahiret";*** mendoi se është fisnik te Allahu mbështetur në dëshmi që nuk e vërtetojnë fisnikërinë e tij, dhe u mashtrua. Kjo është sikur një zotëri me dy skllever, ku njërin e do shumë, prandaj e shkollon dhe edukon, ia ndalon kotësitë, edhe ushqimet e dëmshme, e i jep edhe ilaçe të hidhura kur është e nevojshme. Tjetrit nuk i kushton as vëmendje, e lejon të endet kah të dojë, të hajë çfarë të dojë, e ai e merr këtë si një mirësi dhe dhuratë nga zotëria i tij.

Ky skllav mendon se është i dashur te zotëria i vet, sepse zotëria po ia lejon kënaqësitë dhe nuk i ndalon asgjë, e ky është mashtrim i pastër. Njëjtë është me nimetet dhe kënaqësitë e dynjasë, që vetëm dëmtojnë dhe largojnë nga Allahu. E Resulallahu, s.a.v.s., na informoi për këtë: ***“Allahu e ruan robin e Tij nga dynjallëku, sepse e do, njëjtë si ju që e ruani familjarin tuaj të sëmurë nga ushqimet e dëmshme.”***⁵

Kur mendjemprehtit i jepet diçka nga pasuritë e kësaj bote, ai brengoset dhe thotë: *“Kjo është një gjynah që vjen me dënim të menjëhershëm”*, sepse posedimin e dynjallëkut e konsideron shenjë të shkatërrimit dhe gafletit. E kur përballet me varfëri, thotë: *“Merhaba, oj shenjë dalluese e të mirave!”*

Ndërsa i mashtruari i mirëpret pasuritë e kësaj bote si nder që Allahu po i bën atij, e kur privohet nga to, këtë e konsideron poshtërim. Këto dy ajete e tregojnë natyrën e tij:

“Kur Rabbi i tij e sprovon atë, duke e ngritur lart dhe duke i dhënë mirësi, ai thotë: *“Rabbi im më ka nderuar”*.

Por, kur e sprovon, duke ia ngushtuar mjetet e jetesës, ai thotë: *Rabbi im më ka poshtëruar.”*

(89-Fexhr: 15, 16), e Allah Teala përgjigjet:

⁵ Tirmidhi dhe Hakimi, nga Katade ibn en-Nu'man.

“Jo, nuk është ashtu!” (89-Fexhr: 17), pra dhënia ose privimi nga dynjallëku janë veç sprovë. Kërkojmë strehim te Allahu nga e keqja e sprovave dhe i kërkojmë qëndrueshmëri në të vërtetën.

Allah Teala na informoi se kjo është mendjemadhësi dhe mashtrim, e Hasan Basri ka shpjeguar: ***“Kur tha: “Jo, nuk është ashtu” Allah Teala tha:***

“Jo, dhënia e të mirave të kësaj bote nuk është nder, as mosdhënia e tyre nuk është poshtërim. Nderimi i vërtetë është për atë që Unë ia kam bërë nasib ibadetin, qoftë i pasur a i varfër, e poshtërimi është për atë që nuk i nënshtrohet urdhrit Tim, qoftë i pasur a i varfër.”

Shërim nga këso mashtrimi është njohja e dëshmive të nderimit dhe poshtërimit. Këto dëshmi njihen me mendjemprehtësi (*basiret*) ose imitim (*taklid*). Njohje me mendjemprehtësi është njohja se lëshimi në epshet e kësaj bote e largon njeriun nga Allahu, dhe se largimi nga epshet e kësaj bote afron Allahut dhe kjo afërsi e ngrit njeriun në gradën e arifëve dhe evliave përmes ilhamit. Shpjegimi i kësaj është dituri *mukashefe*, nuk i takon diturisë *muamele*.

Ndërsa njohja e dëshmive të nderimit dhe poshtërimit përmes imitimit arrihet duke besuar në Kuran dhe sunnet. Allah Teala thotë:

“Mos mendojnë ata se me atë që jemi duke u dhënë atyre nga pasuria dhe fëmijët,

nxitojmë t'ua ofrojmë atyre të mirat? Jo, kurrësi, por ata nuk janë kah e kuptojnë.” 23-Muminun: 55, 56.

Allah Teala gjithashtu thotë:

“Ne do t'i afrojmë ata dalëngadalë te dënimi prej nga nuk presin.” 68-Kalem: 44, dhe thotë:

“Ne ua hapëm dyert e çdo gjëje (begatie) derisa kur u gëzuan për atë që ju kishte dhënë, i kapëm befaz, e ata mbetën të zhgënjyer.” 6-Enam: 44

Në komentimin e fjalëve të Allahut Teala: ***“Ne do t'i afrojmë ata dalëngadalë te dënimi prej nga nuk presin”***, thuhet se, sa herë që bëjnë ndonjë gjynah, Ne ju ofrojmë ndonjë nimet, që mashtrimi t'ju shtohet:

“Ne ua zgjasim jetën vetëm për t'i shtuar gjynahet”

3-Ali Imran: 178.

“E ti kurrësi mos e mendo Allahun si të pakujdesshëm ndaj asaj që veprojnë zullumqarët; Ai vetëm është duke i lënë ata deri në një ditë kur sytë shtangen (mbesin të hapur).” 14-Ibrahim: 42.

Ka shumë ajete e hadithe të ngjashme. Ata që besojnë në to shpëtojnë nga mashtrimi, sepse burim i këtij mashtrimi është mosnjohja e cilësive të Allahut.

Kush e njeh Allahun nuk ndihet i sigurt nga kurthi i Allahut dhe nuk mashtrohet nga mendime të këqija. Duhet ta marrim për mësim Faraonin, Hamanin, Karunin e sundimtarët tjerë në Tokë, që Allah Teala fillimisht u dha nimete, e pastaj i shkatërroi.

Allah Teala thotë:

“A e sheh dikë prej tyre dhe a dëgjon ndonjë zë sado të vogël të tyre?” (19-Merjem: 98), edhe:

“A janë ata të sigurt në kurthin e Allahut? Kurthin e Allahut e kanë të siguruar vetëm njerëzit e humbur.”

(7-Araf: 99), edhe:

“Dhe kurdisën një kurth, por Ne u ngritëm një grackë, pa e ndier ata” (27-Neml: 50), edhe:

“Dhe ata i përgatitën një kurth, por edhe Allahu u përgatiti kurth (dënim),” (3-Ali Imran: 54), edhe:

“Ata vërtet bëjnë kurthe.

Po edhe Unë përgatis dështimin e kurtheve të tyre!

E ti jobesimtarëve jepu afat, afatizoi ata pak.”

86-Tarik: 15-17.

Ashtu siç nuk është e drejtë që një skllav i lënë pas dore të mendojë se zotëria po e do duke e lënë të kënaqet; përkundrazi, duhet të frikësohet se kjo është në dëm të tij, po kështu edhe njeriu duhet të jetë në frikë për shkak të afatit që Allah Teala i jep.

Madje, zotëria, kur e lë skllavin të lirë, nuk i thotë se kjo mund të jetë dalëngadalë shkatërrim (*istidraxh*)⁶, ndërsa Allah Teala e ka bërë të ditur se ky afat mund të jetë *istidraxh* dhe ka paralajmëruar për të, që njerëzit të frikësohen dhe të mos mashtrohen.

Kjo do të thotë se ai që mendon se është i sigurt nga zemërimi i Allahut është i mashtruar. Burimi i këtij mashtrimi është se njeriu i merr begatitë e dynjasë e mendon se është i nderuar te Allahu. Megjithatë, ai e di se ekziston edhe mundësia që kjo gjendje të mos jetë nderim, por poshtërim dhe sprovë, por nuk dëshiron ta pranojë këtë mundësi dhe anon gjithmonë nga mendimi se ajo që i është dhënë është shenjë e vlerës së tij tek Allahu. Ky mashtrim i shejtanit është mendjemadhësi.

⁶**Istidraxh:** në islam është që Allahu t'i japë robrit begati, rehati në dynja, megjithëse ai nuk i meriton, dhe për shkak të këtyre dhuntive, ai vazhdon në kufër dhe dalëngadalë i afrohet shkatërrimit.

SHEMBUJ TË MASHTRIMIT TË GJYNAHQARIT

Muslimani gjynahqar thotë: *"Allahu është fisnik, unë shpresoj në mëshirën dhe faljen e Tij"*, dhe mbështetet në këtë duke lënë pas dore ibadetin, me bindjen se mbështetja në një shpresë të tillë është e pranueshme në fe.

Ai thotë: *"Allahu ka nimete shumë, e mëshira e Tij është e gjerë. Krahasuar me oqeanin e rahmetit të Tij, gjynahet tona nuk kanë asnjë vlerë. Elhamdulillah, jemi muslimanë, besimtarë, dhe shpresojmë në rahmetin e Allahut për shkak të imanit tonë."*

Këta mbështeten edhe në paraardhësit e tyre, siç bëjnë pasardhësit e Alisë r.a., por nuk i pasojnë të parët edhe në devotshmëri e pastërti, ndërsa mendojnë se janë në gradë edhe më të lartë se ta. Mirëpo paraardhësit e tyre ishin në kulmin e devotshmërisë, e prapë i frikësoheshin Allahut, ndërsa këta sot janë gjynahqarë, por e shohin veten të sigurt. Kjo është pika e fundit e mashtrimit. Shejtani ju hodhi këtë lloj krahasimi: *"Kur e do dikë, ia do edhe fëmijët; edhe Allahu i do paraardhësit tuaj, pra ju do edhe juve. Pra ju nuk keni nevojë për ibadet."* Ai që mashtrohet nga kjo nuk e mendon se Nuhi a.s., deshi që me vete në anije ta marrë edhe djalnë, por nuk mundi ta shpëtojë dhe djali iu mbyt. Nuhi, a.s., tha:

“O Rabbi im, djali im është i familjes sime...”

Allahu tha: “O Nuh, ai nuk është nga familja jote, ai ka bërë punë të keqe.” 11-Hud: 46.

Këta harrojnë se Ibrahim a.s., kërkoi falje për babanë e vet, por kjo nuk i solli dobi babait të tij.

Harrojnë se edhe Resulallahu, s.a.v.s., kërkoi leje nga Allahu që ta vizitojë varrin e nënës së vet dhe të kërkojë falje për të, e Allahu ia lejoi vizitën, por jo të kërkojë falje. Nga dhembshuria, Resulallahu, s.a.v.s., qau mbi varrin e nënës së vet, e i bëri të gjithë pranë vetes të qajnë.

Pra, mbështetja paraardhësve është krenari e sëmure dhe mashtrim. Allahu i do të bindurit dhe urren të pabindurit. Ashtu si Ai nuk urren babanë që i bindet vetëm pse urren fëmijën e pabindur, po ashtu Ai nuk e do fëmijën e pabindur vetëm pse e do babanë që i bindet. Nëse dashuria ndaj babait do të kalonte tek fëmija, edhe urrejtja ndaj fëmijës do të duhej të kalonte tek babai. Por askush nuk e bartë barrën e tjetrit. Kush mendon se shpëton në saje të devotshmërisë së të parëve të tij është si ai që mendon se ngopet nëse i ushqehet babai, i shuhet etja e tij nëse babai i tij pi ujë, bëhet dijetar nëse babai i tij lexon, bëhet haxhi nëse babai i tij shkon në haxh.

Devotshmëria (takva) është farzi-ajn (obligim personal). Në këtë çështje, prindi nuk mund t'i ndihmojë fëmijës së vet, e as fëmija prindërve.

“Atë ditë njeriu ikë prej vëllait të vet, prej nënës dhe prej babait të vet” (80-Abase: 34, 35).

Dobia e devotshmërisë (takva) së dikujt për të tjerët, varet nga leja e Allahut për ndërmjetësim (*shefa'at*) për ata me të cilët Allah Teala nuk është shumë i zemëruar. Kjo është e mundur, dhe e shpjeguam në librin *“Mendjemadhësia dhe mburrja”*. E nëse thua: *Ku gabon ky që thotë: “Allahu është fisnik, shpresoj në mëshirën dhe faljen e Tij” e vet Allahu thotë: “Unë jam ashtu si rob i Im mendon për Mua”*,

Dije se shejtani i mashtron njerëzit me fjalë që tingëllojnë bukur, por janë të prishura. Zaten, po të mos ishte bukuria e jashtme e fjalëve, zemrat nuk do të mashtroheshin me to. Resulallahu, s.a.v.s., e ngriti perden nga kjo kur tha: *“I mençur është ai që ia bën llogarinë vetes dhe punon për çka vjen pas vdekjes, e budalla është ai që ndjek qejfet e veta, e shpreson prej Allahut.”*⁷

⁷ Është përmendur më lartë.

Gjynahqari kërkon nga Allahu pa bërë ibadet. Shejtani e ndërroi fjalën “*shpresë*” (*rexha*) me “*kërkesë*” (*temenni*), dhe me këtë i mashtron xhahilët. Por Allah Teala e sqaroi shpresën:

“Ata që besuan, që u shpërngulën dhe luftuan në rrugën e Allahut, ata meritojnë të shpresojnë në mëshirën e Tij.” 2-Bekare: 218.

Pra, vetëm këta mund të shpresojnë. Sepse sevapi i ahiretit është shpërblim për zbatimin e urdhreve të Allahut:

“Shpërblim për atë që kanë punuar” 56-Vakia: 24,

“Shpërblimet do t’u plotësohen vetëm në Ditën e Kiametit” 3-Alu Imran: 185.

Le ta mendojmë kështu: Një fisnik që i mban premtimet, dhe paguan edhe më shumë sesa që premtonte, i jep një punëtori enë që t’i riparojë për një pagë dhe e pajis me vegla. Nëse punëtori nuk i riparon, bile disa edhe i dëmton, e pastaj pret duke thënë: “*Ky zotëria është fisnik, do të më paguajë më shumë se që premtol’*”; a është kjo shpresë a mashtrim? Sigurisht është kotësi që vjen nga mosnjohja e dallimit mes shpresës dhe pritjes. Edhe kur i treguan Hasan Basrisë se disa po thonë: *Shpresojmë në rahmetin e Allahut*”, e po e braktisin ibadetin, ai tha: “*Ata janë larg shpresës. Këto janë vetëm pritje të kota. Nëse shpreson për diçka, kërkoje, nëse i frikësohesh diçkaje, ik prej saj.*”

Edhe Muslim ibn Jesar një herë tha: *“Mbrëmë i bëra sexhde Rabbit tim për kohë të gjatë”,* e një person i tha:

- *Ne presim prej Allahut,* e ibn Jesar i tha:

- *Çfarë dobie ke nga pritja? Nëse shpreson për diçka, kërkoje, e nëse frikësohesh nga diçka, ik prej saj.*

Kush shpreson të bëhet prind e nuk martohet, ose martohet por nuk fle me gruan, ose nuk derdhet brenda - është budalla, njëjtë si ai që shpreson në rahmetin e Allahut e nuk beson; ose beson por nuk bën ibadet, ose bën ibadet por nuk largohet nga gjynahu. Ky të kërkojë shpërblim është padije dhe kryelartësi, është mashtrim. E ai që martohet, fle me gruan, derdhet brenda, e prapë nuk është i sigurt a do të ketë fëmijë, por shpreson, siç shpreson edhe që fëmija të lind pa të meta, ky është i mençur, njëjtë si ai që beson, bën vepra të mira, largohet nga të këqijat dhe qëndron mes frikës e shpresës; shpreson të bëjë ibadet gjithë jetën e i lutet Allahut të vdesë me iman në frymën e tij të fundit. Ata që mbeten jashtë kësaj janë të mashtruar. Kur ta shohin dënimin, do ta kuptojnë se devijimin, e do të thonë:

“Rabbi ynë, tash pamë dhe dëgjua, na kthe pra edhe një herë e të bëjmë vepra të mira, se tash jemi bindur” (32-Sexhde: 12), pra: *e pamë se nuk ka lindje pa marrëdhënie, as korrije pa mbjellë, as nuk mbinë çka nuk mbillet e lëvrohet.*

E kuptuam se pa vepra të mira nuk ka shpërblim në ahiret, pra na kthe që të bëjmë vepra të mira. Por Allah Teala thotë:

“Sa herë që aty të hidhet ndonjë grup, rojtarët e tij do t’i pyesin ata: *“A nuk ju erdhi ndonjë paralajmërues (pejgamber) ?!”*

“Po - do të përgjigjen ata - na kanë ardhur vërtet paralajmërues (pejgamberë).” (67-Mulk: 8, 9),

Pra: a nuk ju treguam ligjet e Allahut? Secili vdes me atë që e fiton dhe shpërblehet sipas saj! Pasi dëgjuat dhe kuptuat, çka ju mashtroi?, e ata thonë:

“Sikur të kishim dëgjuar e menduar, nuk do të ishim midis banorëve të Zjarrit!”

Kështu, ata do ta pranojnë gjynahun e tyre. Larg qofshin prej mëshirës së Allahut banorët e Zjarrit!”

67-Mulk: 10, 11

Nëse pyet: *“E kur vlen shpresa?”*, dije se shpresa vlen vetëm në dy raste:

1). Kur gjynahqari dëshiron të bëjë teube, e shejtani përpiqet ta dëshpërojë duke i thënë: *“Sa shumë ke ti gjynahe! Teube jote nuk pranohet!”*. Në atë çast, njeriu duhet ta dijë se Allahu e pranon pendimin dhe falë, dhe se teube i shlyen gjynahet. Prandaj ai duhet të ketë shpresë se Allahu do ta falë. Kjo është shpresë e vlefshme:

“Thuaj: “O robët e Mi, që i keni bërë keq vetes me gjynahe, mos e humbni shpresën në mëshirën e Allahut! Allahu, me siguri, i fal të gjitha gjynahet. Vërtet, Ai është Falësi i madh dhe Mëshirëploti.

Kthehuni te Rabbi juaj dhe nënshtrojeni Atij, para se t’ju vijë dënimi, sepse atëherë nuk do të mund t’ju ndihmojë kush.” (39-Zumer: 53, 54);

Pra pendimin e urdhëron Allahu, e edhe thotë:

“Vërtet, Unë jam Falës për atë që pendohet, beson e bën vepra të mira dhe pastaj qëndron në rrugë të drejtë.” 20-Ta Ha: 82.

Pas pendimit le të shpresojë, por nëse vazhdon me gjynahe, është mashtrim. Për shembull, është në pazar e afrohet koha për namaz të xhumasë e ky mendon të shkojë, por shejtani i pëshpërit: *“Nuk e arrin, mos nis!”*; dhe nëse ky i shpërfill pëshpëritjet e shejtanit e niset me shpresë që ta arrijë namazin, atëherë kjo është shpresë që vlen. Por nëse mendon se mund të bëjë edhe pak pazar, se imami mund të vonohet, ose për arsye tjetra nuk niset në namaz, atëherë është mashtrim.

2. Kur një njeri, duke u treguar dembel ndaj namazeve nafile dhe ibadeteve tjera, mjaftohet vetëm me farz.

Por duke i menduar shpërblimet që u janë premtuar të mirëve, edhe ky fillon gradualisht me nafile e nisë të bëjë edhe ibadete tjera. Edhe kjo shpresë është e pranueshme:

**“Me të vërtetë, janë të shpëtuar besimtarët,
të cilët janë të përlurur në namazin e tyre,
të cilët shmangen nga fjalët e kota,
të cilët japin zekatin,
të cilët e ruajnë nderin e tyre,
përveçse me gratë e tyre ose me skllavet që kanë në
zotërim dhe, për këtë, nuk janë fajtorë,
ndërsa ata që kërkojnë përtej kësaj, pikërisht ata
janë shkelës (të kufijve),
ata që u përmbahen amaneteve dhe detyrimeve të
marra
dhe të cilët i kryejnë rregullisht namazet.
Pikërisht ata do të jenë trashëgimtarët,
që do ta trashëgojnë Firdeusin, ku do të qëndrojnë
përjetësisht.”** 23-Muminun: 1-11.

Shpresa e parë ia largon dëshpërimin që e pengon në pendim, e shpresa e dytë ia largon dembelinë, që e pengon në nafile. Shpresa që inkurajon në pendim dhe ibadet është shpresë e mirë, e shpresa që sjell dembeli në ibadet, është mashtrim.

Sikur nëse vendos të braktisë gjynahet e të merret me ibadet, e shejtani i pëshpërit: *“Nuk ke nevojë ta mundosh veten. Rabbi yt është fisnik, falës e i mëshirshëm”,* dhe nëse heq dorë nga pendimi dhe ibadeti, ky është mashtrim. Në këso situata personi duhet ta frikësojë veten me zemërimin dhe ndëshkimin e Allahut, duke menduar: *“Allahu falë dhe pranon pendimin, por edhe dënon ashpër! Ai është fisnik, por qafirët do t’i lë përjetësisht në Zjarr, ani që kufri i tyre nuk i bën ndonjë dëm Atij. Allahu i sprovon robët e Tij në dynja me uri, varfëri e sëmundje, dhe Ai është në gjendje t’i largojë ato vështirësi. Ai më kërcënon me dënim, e si të mashtrohem e të mos kem frikë!”*

Frika dhe shpresa nxisin në ibadet, e shpresa që nuk nxitë në ibadet, është mashtrim. Kështu, shpresa e shumicës së njerëzve bëhet shkak që ata të ftohen nga ibadeti, të drejtohen kah dynjaja, të largohen nga Allahu dhe ta shpërfillin ahiretin. Ky është mashtrim.

Resulallahu, s.a.v.s., ka thënë: *“Në fund të kohës (ahir zaman) njerëzit do t’i kaplojë mashtrimi”,* e kjo tashmë po ndodhë. Gjeneratat e para ditë e natë bënin ibadet e jepnin çka kishin, por i frikësoheshin përfundimit, dhe ndëshkimit të Allahut. Largoheshin nga dyshimet dhe dëshirat, e kur ishin vetëm, qanin për gjendjen e vet.

E sot i sheh njerëzit të sigurt, të lumtur, të qetë e pa frikë, ani që janë të zhytur në gjynahe, thellohen në dynjallëk e largohen nga Allahu, duke u mbështetur në mirësinë dhe fisnikërinë e Tij, duke shpresuar në mirësinë dhe faljen e Tij; thuaj se për rahmetin dhe mirësinë e Tij kanë kuptuar diçka që nuk e kuptuan as pejgamberët, as as'habët e *selefi-salihin*. Nëse kështu arrihet lumturia e shpresuar, çka ishte sepse i frikës, pikëllimit dhe lotëve të t' parëve?

Do t'i shpjegojmë këto në librin "*Frika dhe Shpresa*", e edhe Ma'kil ibn Jesar ka treguar se Resulallahu, s.a.v.s., ka thënë:

"Do të vijë një kohë kur Kurani do të vjetrohet në zemrat e njerëzve, siç ju vjetrohen rrobat. Veprim i tyre do të jetë shpresa boshe, nuk do të kenë frikë. Nëse ndonjë prej tyre bën mirë, thotë: 'Kjo do të më pranohet', e nëse bën keq, thotë: 'Kjo do të më falet'."⁸

Resulallahu, s.a.v.s., na njofton se shpresa e tyre buron nga xhahilieti, prandaj frikën e zëvendësojnë me lakmi, sepse nuk duan të dinë për kërcënimet në Kuran dhe çka shkruan aty. E Allah Teala na njofton për situatë të ngjashme edhe me të krishterët:

⁸ Dejlami, nga Ibn Abbas.

“Pas tyre, erdhi një brezni e cila e trashëgoi Librin, por duke marrë gjërat e pavlefshme të kësaj bote dhe duke thënë: *Do të na falet çdo gjë!*” (7-Araf: 169).

Pra ata që trashëguan Librin janë dijetarët, e dijetarët u dhanë pas epsheve dhe nuk bënë dallim mes hallallit e haramit. Allahu thotë:

“Për ata që i frikësohen paraqitjes para Rabbit të vet, do të ketë dy xhennete.” (55-Rahman: 46), si edhe:

“Kjo është për ata që kanë frikë nga qëndrimi para Meje (për gjykim) dhe i frikësohen dënimit Tim.”

(14-Ibrahim: 14).

Në Kuran ka shumë ajete paralajmërues, që frikësojnë. Kur i mendon, nëse i beson - zhytesh thellë në *tefekkur* (të menduar) dhe frika shtohet. Por ti i sheh njerëzit si e lexojnë Kuranin pa menduar, kujdesen për theksim të drejtë, thuajse garojnë në ngritje e ulje të zërit thua ti po lexojnë poezi arabe e nuk i kushtojnë rëndësi kuptimit, nuk e mendojnë, e as nuk veprojnë me të. Ky është mashtrimi më i madh.

Ky ishte shpjegimi i mashtrimit pasi i mbështetet Allahut dhe dallimet mes shpresës e mashtrimit.

Ka edhe një mashtrim tjetër afër kësaj - mashtrimi i atyre që kanë edhe vepra të mira edhe të këqija, por të këqija kanë më shumë, e megjithatë shpresojnë për falje dhe mendojnë se ena e veprave të mira do të peshojë më rëndë, ani që enën e veprave të këqija e kanë më të mbushur, e ky është xhahiliet i madh. E sheh njeriun si i jep sadaka disa dërhëmë nga pasuria e vet përzier me haram, e krenohet. Mendon se 1000 dërhëmë të dyshimtë që i ka marrë nga muslimanët tjerë, do t'i pastrojë duke i dhënë dhjetë, sikur t'i ketë vendosë dhjetë dukatë në njërën anë të peshores e njëmijë në anën tjetër dhe pret që ata dhjetë të peshojnë më rëndë. Kjo është padituri.

Disa tjerë mendojnë që po bëjnë ibadet më shumë se të tjerët, e as që japin llogari për të këqijat që i bëjnë.

100 herë në ditë thotë *subhanallah*, por pjesën tjetër të ditës e kalon me përgojim, hulumtimin e të fshehtave të njerëzve e me vepra tjera që Allahu nuk i pëlqen. Kujdeset vetëm ta dijë se a tha saktë 100 herë *subhanallah*, por i harron gjynahet e fitnet që i bën po atë ditë, që po t'i shkruante, do t'i dilnin baras me 100 lexime të tij, edhe me 1000. Por i kanë shënuar melaiket *Kiramen-katibin*, e Allah Teala ia tërheq vërejtjen:

“Për çdo fjalë që ai e thotë, ka pranë vetes një mbikëqyrës të gatshëm (për ta shënuar).” 50-Kaf: 18.

Ky mendon për shpërblimin e tesbihut që e bën, por nuk i mendon dënimet e përgatitura për dyfytirëshin, përgojuesit, gënjeshtarët e përçuesit. Ky është mashtrim i pastër. Vallahi, po t'i kërkonin melaiket *Kiramen-katibin* njeriut që të paguajë për gjynahet që ata ia shkruajnë, ai për shumë çështje do ta mbyllte gojën e nuk do të fliste pa e matur fjalën mirë, vetëm që pagesa melaikeve të mos i del më e madhe se fitimi prej tesbihut. Fatkeqësi e madhe për ata që bëjnë llogari të imëta për të mos humbur asgjë nga dynjallëku, por nuk mendojnë për xhennetin Firdeus. Kjo është aso gjendje ku, nëse dyshon bëhesh mohues, e nëse miraton, mashtrohesh. Por kjo nuk është gjendje e atyre që i mbahen Kuranit. Ne kërkojmë strehim tek Allahu të mos jemi mes mohuesve.

Kapitulli i dytë

KATEGORITË E TË MASHTRUARVE

TË MASHTRUARIT MES DIJETARËVE

Edhe pse dijetarë, disa prej tyre janë të mashtruar, siç janë ata që mësuan dituritë e sheriatit dhe ato racionale e u thelluan në to, por braktisën veprimet e gjymtyrëve dhe ruajtjen e tyre nga gjynahi. U mashtruan nga dituria e vet, besojnë se ajo ju siguron pozitë të lartë te Allahu e nuk ndëshkohen, bile besojnë se edhe ndërmjetësimi (*shifat*) ju pranohet. Menduan se për shkak të mrekullive (*keramet*) nuk japin llogari për gjynahe. Janë të mashtruar. Po të shikonin me basiret, do ta merrnin vesh se dituria ndahet në *muamele* dhe *mukashefe*, dhe as nuk e dinë se dituria mukashefe quhet edhe *marifetullah*, sepse është njohja e Allahut, cilësive dhe veprimeve të Tij, ndërsa dituria *muamele* është njohje e hallallit, haramit, ahlakut, veprimeve të qortuara dhe mënyrat e shërimit të tyre. Pra, dituria muamele është e nevojshme për veprim në praktikë; po të mos ishte nevoja për veprim, as kjo dituri nuk do të kishte ndonjë vlerë.

Si shembull është i sëmuri që shërimin e ka vetëm në një ilaç, e të cilit përmbajtjen ia dinë vetëm mjekët më me përvojë, e ky largohet nga qyteti i vet për të kërkuar një mjek të tillë, dhe e gjen, e mjeku ia mëson në detaje ilaçin - si ta përgatit, cilat bimë të përdorë dhe sasinë e duhur, e ky e mëson përmendësh recetën dhe kthehet në shtëpi. E përsërit vazhdimisht atë që ka mësuar, e ua mëson edhe të tjerëve, por vet nuk e përdor ilaçin. A mund t'i ndihmojë kjo diçka në shërim? Jo. Edhe po ti shkruante 1000 receta të atij ilaçi, e t'ua mësojë 1000 të sëmurëve, e ata të gjithë të shërohen, dhe ky për çdo natë ta përsërisë atë recetë nga 1000 herë, krejt kjo prapë nuk do t'i sillte atij shërim. Gjendja do t'i ndryshojë kur të sigurojë përbërësit e duhur, ta gatuajë ilaçin siç e kanë mësuar, ta përdorë, t'ia durojë shijen e ithët, ta pijë në kohë të caktuar - pasi është ushqyer përshtatshëm për marrjen e ilaçit, dhe të plotësojë të gjitha parakushtet tjera. E edhe kur i bën të gjitha këto, shërimin nuk e ka të sigurt, lëre më nëse as nuk e pi ilaçin. E nëse mendon se shërohet vetëm duke mësuar recetën dhe duke ua mësuar atë të tjerëve, është mashtruar rëndë.

E njëjta vlen edhe për fakihun që mëson për ibadet e ibadet nuk bën, e di çka sjellin gjynahet, e nuk i braktisë, e di çka është ves i keq, nuk pastrohet nga to, e di çka është ahlak i bukur, nuk zbukurohet me të.

Është i mashtruar, sepse Allah Teala tha:

“Ka shpëtuar ai që e pastroi veten”

(91-Shems: 9), e nuk tha: *“Ka shpëtuar ai që e di si bëhet pastrimi dhe i mëson të tjerët të pastrohen, edhe nëse vet nuk pastrohet”*.

Edhe këtu shejtani e mashtron njeriun, duke i thënë:

- *Mos u ngut me këtë; natyrisht se veç njohja si bëhet pastrimi nuk të pastron, por qëllim është afërsia Allahut dhe shpërblimi i Tij, e këto i fiton me dituri; e i kujton edhe hadithe për vlerën e diturisë. Nëse ky është budalla e kryelartë, fjalët e shejtanit do t'i përshtaten dëshirave të tij, dhe kështu mashtrohet, dhe braktisë veprimin. E nëse është i mençur, i thotë shejtanit:*

- *Ti po m'i përmend faziletet e diturisë, që unë të harroj rrezikun për dijetarin që nuk vepron sipas dijes që ka, e Allah Teala thotë: **Shembulli i tij është si shembulli i qenit** (7-Araf: 176) e edhe thotë: **Shembulli i atyre që janë obliguar me Tevrat, dhe nuk e zbatojnë atë, është si shembulli i ndonjë gomari që bart libra** (62-Xhuma: 5) ”;* e ku ka ma rëndë për një dijetar se sa Allahu ta krahasojë me qen e gomar!

Ndërsa Resulallahu, s.a.v.s., ka thënë:

“Kush e shton diturinë, e nuk përparon në Rrugë të Drejtë, ai ka shtuar vetëm largim prej Allahut”⁹, edhe ka thënë:

“Dijetari që nuk vepron sipas dijes që ka do të hidhet në xhehenem, zorrët do t’i derdhen, e ai sillet rreth tyre si gomari në mull”¹⁰, si edhe:

“Më të këqijtë e njerëzve janë dijetarët e këqij.”¹¹

Ndërsa Ebu-Derda ka thënë: *“Një herë turp për xhahilin; po të dojë Allahu, e bën dijetar. Por shtatë herë turp për dijetarin, që nuk vepron sipas dijes së vet.”*

Pra, dituria e tij do të dëshmojë kundër tij, sepse do të pyetet: *“Si veproje me diturinë që t’u dha? Si e falënderove Allahun për të?”*, e Resulallahu, s.a.v.s., gjithashtu ka thënë: ***“Në Ditën e Kiametit, njeriu që do të ketë dënimin më të rëndë është dijetari, dija e të cilit nuk i ka sjellë dobi.”¹²***

Këso transmetime, që disa i sollëm edhe në librin *Dituria*, ka aq shumë sa nuk mund të numërohen, por këto nuk i pëlqejnë dijetarit gjynahqar. Atij i pëlqejnë vetëm transmetimet që flasin për faziletin e diturisë.

⁹ Është përmendur në librin për diturinë.

¹⁰ Është përmendur më parë.

¹¹ Është përmendur në librin për diturinë.

¹² Është përmendur në librin për diturinë.

Pikërisht këtu është mashtrimi, sepse një dijetar që shikon me basiret do ta shohë se është kështu siç e përshkruam. Nëse shikon me syrin e imanit, do ta njohë edhe faziletin e diturisë, edhe qortimin e dijetarëve të prishur, edhe se gjendja e dijetarit është më e vështirë se gjendja e xhahilit. E kur i di të gjitha këto, të mendojë se dituria pa vepra ka ndonjë të mirë, është mashtrim i pastër.

Sa për atë që thotë se zotëron dituri *mukashefe*, se ka dije për Allahun, thotë se i njeh cilësitë dhe emrat e Allahut, por e braktisë veprimin, nuk i zbaton urdhrat e Tij dhe i tejkalon kufijtë e caktuar prej Tij; ky është më i mashtruari nga të gjithë. Bëhet si ai që dëshiron t'i shërbejë sulltanit për të cilin ka dëgjuar, ka mësuar për karakterin, sjelljet, cilësitë, pamjen, adetet e fisnikërinë e sulltanit, por nuk e di se çka sulltani do, çka urren, çka pëlqen e çka përbuzë, çka e gëzon e çka e hidhëron, ose ndoshta i ka mësuar edhe këto, por vepron të kundërtën, ka cilësi të kundërta prej asaj që pëlqen sulltani; në veshje, lëvizje, qëndrim e të folur; nuk ka asnjë sjellje që sulltanit do t'i pëlqente. Dhe në këtë gjendje ai kërkon t'i afrohet sulltanit e t'i shërbejë. Sikur ta dinte se çka pret sulltani prej shërbëtorëve, çka do dhe çka nuk do sulltani, e të veprojë sipas kësaj, do të ishte shumë më e dobishme për të, e kjo do t'i bëhej sebeb edhe t'i afrohet sulltanit më shumë.

Fatkeqësisht, këso dijetari pretendon se ka dituri mukashefe, por mangësia që e ka në devotshmëri (takva) dhe dhënia e tij pas epsheve tregojnë se nga njohja e Allahut i janë zbuluar vetëm emrat dhe ky i ka mësuar emrat, por nuk është i vetëdijshëm për kuptimet e tyre. Po ta njihnte me të vërtetë Allahun do ta kishte frikë e do të ishte i devotshëm. Nuk mund të mendohet që një njeri i mençur, i cili e njeh luanin, të mos frikësohet e të mos ruhet prej luanit, e Allah Teala i tha Davudit, a.s.: ***“Frikësoju prej Meje ashtu si frikësohesh nga bishat e egra.”***

Po, disa prej atyre që e njohin luanin vetëm nga forma dhe emri mund të mos kenë frikë prej tij. Sepse ia njeh emërtimin dhe të jashtmen, por nuk e di se sa i ashpër është. Ai që e njeh luanin, sigurisht që i frikësohet. E ai që e njeh Allahun, e njeh edhe madhësinë absolute të Tij, fuqinë e Tij të pakufishme, dhe faktin se krijimi i gjithësisë ose shkatërrimi i saj nuk i sjellin vështirësi Allahut; e di se Allahu mund ta dënojë përgjithmonë kë të dojë, prandaj i frikësohet Allahut.

“Po Allahut ia kanë frikën nga robët e Tij vetëm dijetarët” 35-Fatir: 28

Edhe në Zebur, qysh në fillim shkruan: ***“Koka e diturisë është frika nga Allahu”***.

Ibn Mesud ka thënë: *“Sa i përket ditorisë, frika nga Allahu të mjafton; e sa i përket paditorisë, mjafton të jesh mendjemadh.”*

E pyetën Hasan Basrinë diçka, e kur ju tregoi i thanë:

- *Fakihët nuk na thanë kështu, e ai ju tha:*

- *Ku takuat fakih?! Ata natën bëjnë ibadet e ditën agjërojnë, dhe janë larguar nga dynjallëku.*

Amr b. Murre ka thënë: *“Fakihu as nuk bën lajka dhe as nuk debaton. I përhap urdhrat e Allahut. Nëse e pranojnë, ai e falënderon Allahun, edhe nëse e refuzojnë, ai prapë e falënderon Allahun.”*

Pra, fakih është ai që i ka kuptuar urdhrat dhe ndalesat nga Allahu dhe që e di se cilat cilësi të tij Allahu ia pëlqen, e cilat ia përbuzë. Atij që Allahu ia dëshiron të mirën, e bën fakih, por nëse ai pretendon se ka edhe dituri mukashefe, e nuk ka, është i mashtruar.

Një grup tjetër kujdesen edhe për dituri edhe për veprim, vazhdimisht merren me ibadete të jashtme dhe i braktisën gjynahet, por nuk e kontrollojnë edhe zemrën e vet. Ata nuk i largojnë nga zemra cilësitë e këqija që Allahu nuk i do, si mendjemadhësi, zili, dyfytirësi, dashuri për famë, ndjekje të epshit, përbuzje e nënçmim të tjerëve, dhe cilësi tjera të këqija.

Madje disa prej tyre, pa e kuptuar se këto janë cilësi të këqija, jo vetëm që nuk u larguan prej tyre, por i shtuan edhe më shumë dhe nuk i kushtuan vëmendje fjalëve të Resulallahut, s.a.v.s.:

“Edhe dyfytyrësia më e vogël është shirk”¹³,

“Nuk hyn në xhennet ai që në zemër ka edhe sa grimca mendjemadhësi (kibr)”¹⁴,

“Haseti i gërryen veprat e mira sikur zjarri që përpinë drutë.”¹⁵,

“Dashuria për post e pasuri e rritë dyfytyrësinë, sikur uji bimën.”¹⁶, si edhe hadithe të tjera të ngjashme.

Këta njerëz e zbukuruan pamjen e tyre të jashtme, por zemrën e lanë pas dore dhe harruan se Resulallahu, s.a.v.s., gjithashtu ka thënë:

“Allah Teala nuk shikon pamjen tuaj të jashtme as pasurinë tuaj, por shikon zemrat dhe veprat tuaja.”¹⁷

Këta, duke harruar se zemra është kryesorja, u morën me veprimet e jashtme. Harruan se shpëtimi është vetëm për ata që vijnë me zemër të pastër.

¹³ Muadhi r.a.

¹⁴ Është përmendur më parë

¹⁵ Është përmendur në librin për diturinë, dhe në tjera.

¹⁶ Është përmendur më parë.

¹⁷ Është përmendur më parë.

Këta janë si pus në kopsht; sipërfaqja i duket e pastër, por brendinë e ka të ndotur, ose si varr - jashtë zbukuruar me lule, e brenda një trup i kalbur, ose si shtëpia e errët me dritën varur mbi çati; jashtë dritë e brenda errësirë, ose si ai që e fton mbretin në shtëpi e nga turpi prej mbretit e pastron oborrin e shtëpisë, por brenda shtëpia i mbetet pis. Natyrisht se ky është mashtrim. Një shembull edhe më i afërt është ky: Njeriu mbjell farën, por bashkë me të i mbijnë edhe bimë të dëmshme që ia dëmtojnë farën. Edhe pse është urdhëruar që këto bimë të dëmshme që dalin mes të mbjellave t'i largojë me rrënjë, ai nuk ua shkulë rrënjët, por vetëm ua pret majat dhe anët. Thuj se po i krasitë ato bimë të dëmshme, duke ju forcuar rrënjët, e ato prapë mbijnë e rriten edhe më të forta, edhe shumohen. E rrënjë të gjynaheve janë veset e këqija në zemër. Ai që nuk e pastron zemrën nga këto vese, ibadetet e jashtme do t'i ketë të mangëta. Kjo i ngjan edhe atij që i ka rënë sëmundja e zgjebes e i janë dhënë dy ilaçe: njërin ta lyejë në trup, e tjetrin ta pijë. Ilaçi që lyhet ia pastron plagët e dukshme, ndërsa ilaçi që pihet ia pastron mushkëritë dhe ia shuan rrënjët sëmundjes. Nëse ky mjaftohet vetëm me lyerjen e trupit por ilaçin e brendshëm nuk e pi, sëmundja i largohet për pak kohë nga lëkura, por meqë rrënja mbetet brenda, sëmundja vazhdimisht i kthehet. Edhe ai që nuk e pastron zemrën dhe merret vetëm me veprimet e jashtme është kështu.

Një grup tjetër e di se këto sëmundje të brendshme janë të qortuara me sheriat, por prej vetëpëlqimit, mendojnë se kanë shpëtuar dhe nuk bien në aso rrezeqe. Besojnë se këto sëmundje nuk shfaqen te njerëzit e dijes, por vetëm te populli i zakonshëm, dhe se ata, duke pasur një pozitë të lartë te Allahu, janë të mbrojtur nga to. Kur ju shfaqet mendjemadhësia dhe dashuria për udhëheqësi e famë, thonë se kjo është vetëm dëshirë për lartësim të fesë, për të treguar nderin e diturisë, për të ndihmuar fenë e për të poshtëruar bidatxhijtë, e shtojnë: *“Nëse veshim rroba të vjetra e ulemi në fund të tubimit, e poshtërojmë fenë islame, i gëzojmë armiqtë e ju japim arsye të flasin kundër nesh”*, por janë të mashtruar. Harrojnë se armik e kanë shejtanin, siç ju tërhoqi vërejtjen Rabbi i tyre, dhe as që e dinë se shejtani po tallet me ta. Harruan sunnetin dhe rrugën qysh Resulallahu, s.a.v.s., i mposhti qafirët. I harruan transmetimet për modestinë e as’habëve, si ata vishnin rroba të vjetra dhe mjaftoheshin me aq sa kanë (*kana’at*). Kur Omeri r.a., mbërriti në Sham, e u qortua për rrobat e grisura, tha: *“Ne fituam nder me Islam, nuk kërkojmë nder tjetër”*; por i mashtruari kërkon madhështinë e fesë në rroba të shtrenjta me mëndafsh, që feja i ndalon, edhe në mjete luksoze për udhëtim, e mendon se me këto po e tregon madhështinë e fesë.

Kur flet kundër kolegëve nga zilia ose kur zemërohet me dikë që ia mohon fjalën, nuk i shkon mendja se fjalët po i burojnë nga zemërimi e zilia, por është i bindur se vetëm po e kundërshton rrugën e gabuar. Nëse në të njëjtën mënyrë reagon për kolegun siç do të reagonte për vete, atëherë është i drejtë, por kur dëgjon të fyhen dijetarët tjerë ky nuk zemërohet, ndoshta edhe gëzohet. Zemërimi i tij nuk është për fenë, por nga ligësia e tij e brendshme dhe nga zilia e tij ndaj kolegut. Është dyfytirësh, edhe në dituri, edhe në veprime. E kur fillon t'i shfaqet dyfytirësia, thotë: *“Jo, kjo nuk është dyfytirësi. Qëllimi im është të jem shembull për njerëzit dhe t'i shpëtoj ata nga dënimi i Allahut”*; por nëse njerëzit pasojnë dikë tjetër në dituri e veprim, pikërisht që të shpëtojnë nga dënimi i Allahut - ky mërzitet. Po ta kishte qëllim të mirën, do të ishte i lumtur këdo që njerëzit e pasojnë. Kjo është si zotëria që ka shërbëtorë të sëmurë; qëllimi i zotërisë është që shërbëtorët të shërohen, kushdo qoftë ai që i shëron. Po kështu, nëse qëllimi i tij është përmirësimi i njerëzve, atëherë duhet të jetë i kënaqur këdo që ata e pasojnë për t'u përmirësuar. Nëse i thuhet:

- *Pse mërzitesh? Qëllimi është ata të përmirësohen, kushdo që i përmirëson*”, shejtani e nxitë të thotë:

- *Qëllim e kam t'i udhëzoj në rrugë të drejtë që të fitoj sevap, e jo që ata të më pranojnë mua.”*

Ai kështu e mendon dhe e paraqet veten, por Allahu e di çka ka ai në zemër. Edhe nëse burgoset, e një pejgamber t'i thotë: *"Shpërblimi për qëndrim brenda është më i madh se shpërblimi nëse del jashtë"*, ky prapë kërkon të dalë jashtë, që të mbajë vaz. I tilli shkon edhe te sundimtari, e lavdëron dhe i përulet, e nëse ndodh e i kujtohet se përulja sundimtarit zullumqar është haram, shejtani i thotë: *"Jo nuk është haram! Ti nuk po e lakmon pasurinë e tij, po mundohesh t'ju largosh telashet muslimanëve"*; por Allahu e di se po të zgjidhte sundimtari ndonjë koleg të tij të angazhohet për muslimanët, bile ai tjetri edhe arrin të largojë telashet e muslimanëve, ky do të mërzhitet. Po t'i jepet rasti, edhe vepron kundër kolegut të tij, që ta nënvlerësojë para sundimtarit. Mashtrimi i shkon aq larg sa edhe merr para nga sundimtari zullumqar, e nëse i shkon mendja se kjo është haram, shejtani i thotë: *"Atyre parave nuk ju dihet pronari, ato janë për të mirën e të gjithë muslimanëve, e ti je imam dhe dijetar i tyre dhe kjo fe mbahet falë teje; hallall e ke të marrësh aq sa të duhet!"*

Dhe këtu njeriu mashtrohet në dy pika:

1). Mashtrohet se *atyre parave nuk ju dihet pronari*, sepse e di që sundimtari ato para i ka marrë haraç, taksë e xhizje nga populli; pronarët e asaj pasurie, ose pasardhësit e tyre, janë gjallë. Edhe pse nuk dihet se kujt i përket secili dërhëm, përzierja e pasurisë çon peshë;

Nëse 100 dërhëmë merren me dhunë nga 10 persona e përzien, nuk ka dyshim se është haram të merret ndonjë dërhëm nga aty, e nuk mund të thuhet *“nuk kanë pronar”*. Ata dërhëmë duhet ndarë mes atyre dhjetë personave, secili të marrë nga dhjetë dërhëmë, ani që hiset janë përzier.

2). Mashtrohet edhe se *“Ato para janë për të mirën e të gjithë muslimanëve, e ti je imam dhe dijetar i tyre dhe kjo fe mbahet falë teje.”* Dijetarë me fe të prishur që e shohin pasurinë e sulltanit hallall, synojnë dynjallëk e pushtet e ia kthejnë shpinën ahiretit ka më shumë se dijetarë që ia kthejnë shpinën dynjasë e i drejtohen vetëm Allahut, e ata janë imamë. Këta tjerët janë dexhallë dhe përkrahës të udhës së shejtanit. Imami duhet të jetë shembull për largim nga dynjallëku e drejtim ahiretit, sikur pejgamberët (a.s), as’habët e selefi-salihin, ndërsa këta, si dexhalli, janë shembull për largim nga ahireti e drejtim dynjallëkut. Vdekja e një dijetari të tillë është më e hairit për muslimanët sesa të jetojë ai, por ai vazhdon të mendojë se është shtylla e fesë. Për këso dijetarë, Isa a.s., ka thënë: *“Këta janë si një gur që ia mbyll grykën burimit; as nuk pi ujë as nuk e lëshon ujin të shkojë në bahçe.”*

Në kohët tona, mënyrat si mashtrohen dijetarët janë të panumërta, e ne po i tregojmë disa, që të kuptohen edhe të tjerat.

Një grup tjetër fituan dituri, i pastruan gjymtyrët e i zbukuruan me ibadet, u larguan nga gjynahet e jashtme, e edhe zemrat i pastruan nga cilësi të këqija si dyfytirësia, xhelozia, urrejtja, mendjemadhësia e dëshira për pozitë. E luftuan nefsin për ta larguar prej këtyre veseve e i çrrënjosën nga zemra. Por edhe këta u mashtruan, sepse në qoshe të zemrave ju mbetën kurthe të fshehura të shejtanit dhe dredhi të nefsit që vështirë vërehen, prandaj nuk i largojnë. Janë si ai që dëshiron të pastrojë të mbjellat e tij nga barishtet e këqija, dhe i nxjerrë me rrënjë barishtet kudo që i sheh, por nuk mendon për barishtet që ende janë nën tokë. Ai mendon se të gjitha janë këto mbi dhé, mirëpo mbi dhé kanë mbirë vetëm degëzime të holla, e rrënjët e tyre vazhdojnë të përhapen. Ky i shpërfillë sepse mendon se i ka larguar, e më vonë bën panik, pasi që barishtet e këqija mbijnë përsëri, më të forta, e ia shkatërrojnë të mbjellat siç nuk e ka pritur. Njëjtë me dijetarin që braktisë hulumtimin e asaj çfarë ka në zemër. Ai i kryen të gjitha obligimet e tija, siç i përmendëm, por këto sëmundje të fshehta nuk i sheh, prandaj i neglizhon.

Ti e sheh si ai ditë e natë i renditë librat, për t'i zbukuruar fjalët; mendon se po e përhapë fenë e po e shpjegon sheriatin, por kjo lehtë mund të jetë dëshira e tij e fshehtë për famë e pozitë, që ta vizitojnë nga të gjitha anët. Me zuhdin dhe devotshmërinë e vet qëllim e ka që njerëzit ta lavdërojnë për urtësi e dituri, të dëgjojnë fjalët e tij me vëmendje, të tundin kokën në mënyrë pohimi, të mahniten me të e të qajnë. I gëzohet numrit të madh të pasuesve, gëzohet që i ka tejkaluar kolegët përmes manifestimit të dukshëm të dijes, devotshmërisë dhe ibadetit, dhe gëzohet që iu dha t'i udhëzojë ata që janë në rrugë të gabuar. Por ai gëzohet për vete, jo pse po parandalon ndonjë dëm në fe. Ndoshta ky i mjerë jeton me iluzione që njerëzit ta njohin si më të mirë se të tjerët e t'i drejtohen atij. Nëse largohen prej tij e nuk e pranojnë ashtu siç ai paraqitet, fillon të mërzhitet dhe i përzihen ibadetet. Përdor çdo dredhi për të arsyetuar veten, e i ndodh edhe të gënjejë për t'i mbuluar të metat, bile shkon aq larg sa edhe premton se do t'u tregojë mrekulli (keramet) atyre që e pasojnë, e zemërohet me ata që ia njohin gjendjen e vërtetë. Ky i mjerë preferon disa miq më shumë se të tjerët, dhe thotë se kjo buron nga virtyti e devotshmëria. Por nuk është ashtu; i preferon ata që e lavdërojnë më shumë, e dëgjojnë më shumë, i përmbahen dëshirave të tija dhe i bëjnë më shumë hyzmet.

Ndoshta ata e nderojnë vetëm që të përfitojnë nga dituria e tij, ndërsa ai këtë e lidh me sinqeritetin dhe pastërtinë e vet, dhe e falënderon Allahun që përmes tij përfitojnë të tjerët. Bile mendon se me këtë falënderim i shlyen edhe gjynahet, e nuk e shqyrton pastërtinë e nijetit të vet. Edhe po t'i premttohej i njëjti sevap nëse tërhiqet në vetmi dhe e fshehë diturinë, ky do të mërzhitej, sepse në vetmi nuk mund të kënaqet me pëlqimet dhe hyzmetin që ia bëjnë të tjerët. Ndoshta për këso dijetari foli shejtani kur tha: *“Ata që mendojnë se me diturinë e vet mund të shpëtojnë prej meje, me këtë padituri bien në grackën time.”*

Ky i mjerë shkruan edhe libra, që njerëzit të kenë dobi nga kjo, por qëllimi i tij i vërtetë është të fitojë famë. Nëse dikush ia fshin emrin nga libri dhe e shkruan emrin e vet, edhe thotë se ai është autori i librit, e jo ky, kjo do t'i vinte shumë e rëndë, ani që vet e di se sevapi i fituar nga libri i përket autorit të librit, edhe që Allah Teala e di të vërtetën. Në librin e tij ai e lavdëron veten dhe bën dua për veten, ose tërthorazi ofendon të tjerët, që lexuesi të besojë se ky është më i mirë se ata, gjë që nuk i duhet. Vetëm për ta nënçmuar tjetrin, ia shkruan fjalët koti duke ia përmendur emrin, ndërsa tjetrit ia përdor fjalët e mira por nuk ia përmend emrin, që të mendohet se janë fjalë të tij. Bëhet hajn, bën pak ndryshime në fjali, e ia përshkruan vetes.

Ndodh që nisë t'i zbukurojë fjalët në rimë, që të tregojë aftësitë e veta, e beson se qëllim e ka diturinë, se fjalët po i zbukuron vetëm që njerëzit të përfitojnë më shumë dituri. Nuk ka dëgjuar për atë që i shkroi 300 libra për urtësinë, e Allah Teala i shpalli pejgamberit të asaj kohe: ***“Tregoi atij se e ka mbushur Tokën me dyftytërsi! Unë nuk do të pranoj asgjë nga veprat e tij!”***

Kur është bashkë me dijetarë tjerë për vete mendon se ka shpëtuar nga sëmundjet e fshehta të zemrës. Kur ndahet prej tyre shikon cili po ka më shumë pasues. Edhe kur e di se njerëzit do të përfitojnë më shumë prej shokut të tij, ky por prapë dëshiron që vet të ketë më shumë pasues. Fillon ta ketë zili shokun, e mbushet me xhelozë. Nëse pasuesit e tij shkojnë te shoku i tij, ky mërzhitet e i përbuzë; nuk interesohet t'ju ndihmojë si dikur, as nuk i lavdëron më. E kur i ndizet zjarri i zilisë, nuk e shfaq atë menjëherë, por nisë e përdorë dredhi, sulmon edhe fenë dhe devotshmërinë e shokut, dhe arsyetohet: *“Nuk iu zemërova për vete, por për shkak të dinit islam.”* Nëse ia përmendin të metat e shokut që ky e ka zili, gëzohet, ani që ndonjëherë i rrudh vetullat, demek nuk po i vjen mirë, por brenda ndjen kënaqësi. E nëse e lavdërojnë tjetrin, ky mërzhitet. Vetëm mendjehollët mund t'i njohin këto sëmundje të fshehura të zemrës, dhe vetëm me njohje të thellë mund të shpëtojnë nga to.

E vështirë për njerëz të dobët si ne të arrijmë këtë gradë, por secili ta pranojë se ka të meta, t'i urrejë ato, e të angazhohet ta përmirësojë veten. Kur Allah Teala ia do të mirën robit të Tij, ia tregon mangësitë që robi i ka. E robi që gëzohet për ibadetet e veta dhe pikëllohet për gjynahet e bëra është më mirë se ai që e mendon veten të pastër. Kush mbështetet në veprimet dhe diturinë e vet dhe mendon se është ndër të zgjedhurit, ai po i shpërfillë të metat e veta të fshehura, ani që e di se i ka. Kërkojmë strehim tek Allahu nga gafleti dhe krenaria e sëmurë. Kjo është krenaria e atyre që i mësuat dituritë e rëndësishme, por nuk veprojnë me to.

Tani të tregojmë për të mashtruarit që kënaqen me mësimin e diturive të parëndësishme, e të rëndësishmet i lënë pas dore. Janë të mashtruar sepse mësimin e dijeve të rëndësishme e konsiderojnë të panevojshme, ose mjaftohen me dije të parëndësishme. Disa prej tyre merren me fetva për çështjet e përhapura mes njerëzve, dhe këtë e quajnë "*fikh*", e i lanë pas dore ibadetet e veta, të jashtme e të brendshme. Nuk i ruajnë gjymtyrët se çka veprojnë, as gjuhën nga thashethemet, as barkun nga harami, as këmbët nga dalja para sundimtarit, as pjesët tjera të trupit nga gjynahet. As zemrat nuk i pastruan nga mendjemadhësia, dyfytirësia, zilia e cilësitë tjera shkatërruese. U mashtruan dyfish; edhe me veprim, edhe me dituri.

Më lartë e shpjeguam mashtrimin me veprim, me shembullin e atij të sëmurit që e mëson ilaçin për sëmundjen e vet dhe vazhdimisht e përsëritë recetën, por nuk e përdor. Ose janë sikur i sëmuri nga hemorroidet a kallja e mushkërive, gati sa nuk vdes prej tyre, por kërkon ilaç për istihada. E di se i duhet ilaç për sëmundjen e vet, por vazhdon të mësojë për istihada, e thotë: *“Ndoshta ndonjë gruaje do t’i duhet kjo dituri, e më pyet mua”*, e ky ashiqare është mashtrim.

Kjo vlen edhe për meskinin që merret me fikh. Ndonjëherë e pushton dashuria për dynjanë e pasim të epshit, e pushtojnë zili, mendjemadhësi, dyfytirësi e vese tjera shkatërruese, e mund të ndodh që edhe vdekja e arrin para se të pendohet, e Allahu i zemëruar me të. Por ky nuk shqetësohet për t’i përmirësuar gjendjet e tija të brendshme, ato i lë pas dore e merret me veresi, qiradhënie, pajtim, dorëzim, mallkim, plagë, dëmshpërblime, gjykime, prova gjyqi e hajz; që ndoshta gjatë gjithë jetës nuk do t’i duhen, e edhe nëse i duhen, ka myfti që i dinë. Merret me këto dituri vetëm për pozitë, pasuri dhe udhëheqësi. Shejtani e mashtron e ky pa e kuptuar; merret me farz-kifaje pa e kryer farzin-ajn, që është gjynah. Po ta kishte nijetin e sinqertë siç pohon, edhe nëse angazhimi i tij me fikh është për rizanë e Allahut, pa i përmirësuar gjymtyrët dhe zemrën e vet, angazhimi me fikh është mashtrim i qartë.

Sa i përket mashtrimit të tij me dituri, ai jep fetva e mendon se kjo është dituri e fesë, ndërsa braktisë Kuranin dhe sunnetin. Ndonjëherë edhe flet keq për dijetarët e hadithit, e thotë: *“Ata bartin dukat, por nuk ia dinë vlerën”*, e për vete nuk mëson as ahlak, as kuptimin e madhështisë dhe fuqisë së Allahut; dije këto që ngjallin frikë-respekt dhe përvetësim dhe që do ta bënë më të devotshëm. Por ky ndihet i sigurt dhe beson se Allah Teala do ta mëshirojë, sepse mendon se ai po e mban fenë gjallë dhe nëse ai nuk merret me fetva, dituria për hallallin e haramin zhduket. Është i mashtruar dhe i vetëkënaqur, sepse ka braktisur dituritë që për të janë më të domosdoshme. Sepse i mashtrimit të tij është ajo që e ka dëgjuar për faziletin e fikhut në shariat, e nuk e di se fikh që lavdërohet është dituria për Dhat-in (Qenien) e Allahut dhe cilësitë të Tij, dituri kjo që nxit në frikë dhe shpresë. Allah Teala thotë:

“një grup le të mbetet mbrapa, që të thellohet në mësimin e fesë dhe kështu të këshillojë popullin e vet, mbasi të kthehet nga lufta, që t’i frikësohet Allahut” (9-Teube: 122), por dituria me të cilën njeriu i frikësohet Allahut është një dije tjetër, e jo fikhu që ky e mëson. Sepse fikhu që ky e mëson ka për qëllim vetëm ruajtjen e pasurisë dhe trupit të besimtarit sipas rregullave të marrëdhënieve mes njerëzve, fikhu këto i siguron.

Pasuria është një mjet në rrugën e Allahut, ndërsa trupi është si kafshë bartëse. Dituri e rëndësishme në këtë udhëtim është dituria që tregon udhën e drejtë dhe i tregon veset e këqija të zemrës, që janë perde mes robit dhe Allahut. Kush vdes pa e pastruar zemrën nga to, privohet nga bukuria e Allahut. Nëse mjaftohet vetëm me diturinë e fikhut, bëhet si dikush që dëshiron të niset për në haxh, por kohën e kalon duke mësuar të riparojë enën e ujit e t'i qepë këpucët rrugës. Fakt se nuk kryhet haxhi pa këpucë e ujë, por ai që merret vetëm me këto, nuk e ka kryer haxhin. Këtë e kemi shpjeguar në *Librin për diturinë*.

Disa nga ky grup u morën vetëm me mësim për kundërshtitë brenda fikhut, i japin rëndësi vetëm debatimit. Qëllim e kanë ta heshtin kundërshtarin dhe të dalin fitimtarë në debat, edhe nëse e pengojnë të vërtetën. Natë e ditë shqyrtojnë debatimet e grupit tjetër dhe hulumtojnë mangësitë e kolegëve. Janë grabitqarë, natyrë e tyre është të shkaktojnë dëm, e sjelljet i kanë të pamenduara e të kota. Qëllim e kanë të fitojnë epërsi mbi kolegët e vet. Të këtillët e nënçmojnë diturinë e zemrës, sepse nuk ju sjell përparësi ndaj tjerëve, nënçmojnë diturinë që i shndërron veset e qortuara në të lavdëruara, shndërrim ky që e sjell robin në rrugën e Allahut.

Këto dituri ata i konsiderojnë vetëm si fjalë të ëmbla, të bindur se dituria e vërtetë është në debatim mes dy kundërshtarëve. I mbledhën fetvatë nga paraardhësit e tyre e ju shtuan edhe debat, që selefi-salihin nuk e kanë përdorur, edhe i shtuan bidatet, sepse nisën të merren edhe me atë që nuk është as farzi-kifaje. Prova të fikhut janë Kurani dhe sunneti; kuptimi i domethëniesve të tyre. Dredhitë e debatit si zënkat, përçarja, mosmarrëveshjet e vazi i rremë janë bidat i shpikur më vonë, prej të cilës shumë u mashtruan, e mashtrimi më i shëmtuar ju takon bidatxhijve të parë.

Një grup tjetër u mashtrua me diturinë e kelamit. U futën në debate sipas dëshirave të veta, i refuzuan kundërshtarët, ju hulumtuan mangësitë, lexuan shumë për të mësuar debatimin, e u ndanë në grupime që kundërshtohen edhe mes vete. Disa prej tyre bile besojnë se imani i vërtetë arrihet vetëm me debatim. Këta mendojnë se askush përpos tyre nuk mund ta njohë Dhat-in (Qenien) e Allahut dhe cilësitë e Tij dhe se, kush nuk e pranon rrugën e tyre, nuk ka iman, dhe secili grup i fton njerëzit në rrugën e vet. Edhe si kelamistë u ndanë në dy grupe: grupi i devijuar dhe grupi i drejtë. Grupi i devijuar thirrën në të kundërtën e sunnetit, e grupi i drejtë thirri në sunnet, por mashtrimi i kaploi edhe këta.

Këta të devijuarit as nuk dinë për devijimin e vet e pretendojnë se shpëtimi është në grupin e tyre, e vet u ndanë në shumë nën-grupe, dhe akuzojnë njëri-tjetrin për mosbesim. Këta u mashtruan sepse të dyshimtën e marrin si dëshmi ndërsa dëshmitë i shohin si të dyshimta, e grupi që pretendon se është në rrugë të drejtë u mashtrua duke menduar se debatimi është veprimi që më së shumti afron Allahut, se as feja nuk është e plotë nëse personi nuk merret edhe me kelam, bile thonë se kush beson pa i hulumtuar argumentet, nuk është besimtar. Me këso mendimi të prishur e harxhojnë jetën në debatim, merren me llomotitje dhe argumentime të bidatxhijve, e pastrimin e zemrës së vet e lanë pas dore, të verbër ndaj gabimeve të veta, të jashtme e të brendshme. Menduan se debatimi në kelam është veprimi më i vlefshëm te Allahu, por dëshira e tyre për ta heshtë kundërshtarin dhe për udhëheqësi i largoi nga feja. Ju verbuan zemrat e nuk i menduan selefi-salihin, që Resulallahu, s.a.v.s., ka treguar se ishin njerëzit më të mirë. Edhe ata u ballafaquan me shumë bidatxhi e me pasuesit e tyre, por nuk u futën në debat me ta. Nuk u morën me gjë tjetër pos me zemrat dhe gjymtyrët e veta, e kur dikush devijonte, i tregonin se ka devijuar, e nëse ata refuzonin, selefët largoheshin pa debatuar, por e përbuznin nga brenda, dhe thoshin: *“Hakikati është thirrje në sunnet, e sunnet është edhe të mos debatohet për thirrje në sunnet”*.

Ebu Umame el-Bahili tregon se Resulallahu, s.a.v.s., ka thënë: *“Asnjë popull nuk devijoi pas udhëzimit, por ata që devijuan, devijuan për shkak të debateve”*¹⁸, e një ditë Resulallahu, s.a.v.s., kaloi pranë disa as’habëve, e kur i pa në debatim, fytyra iu skuq, e ju tha:

*- A për këtë u krijuat? A u urdhëruat ta bëni këtë, të goditini me Librin e Allahut njëri-tjetrin! Veproni atë që ju është urdhëruar, e largohuni asaj që ju është ndaluar!*¹⁹, dhe ju ndaloi debatimin, edhe pse askush nuk ishte më i mirë në argumentim se ata, dhe ata e dinin se Resulallahu, s.a.v.s., u dërgua për të gjithë njerëzimin, e kurrë nuk debatoi me askënd për ta mposhtë a heshtur. Përpjekja e tij ishte vetëm që njerëzit ta lexonin Kuranin Kerim dhe nuk shtoi asgjë tjetër, sepse debatimi sjell dyshime në zemër që vështirë hiqen. Ai nuk ishte i paaftë për debatim dhe ka mundur t’jua mësojë edhe as’habëve, por i mençuri e i virtytshmi nuk merret me këtë, e mendon: *“Nëse vet shkatërrohem, nuk kam dobi nga shpëtimi i të tjerëve. E nëse vet shpëtoj, shkatërrimi i të tjerëve nuk më dëmton. As’habët nuk harxhuan kohë në polemika me çifutë e të krishterë; pse unë të harxhoj kohë ashtu? Aq sa kam kohë, do ta kaloj në çka më sjell dobi mua në Ditën e Gjykimit.*

¹⁸ Hadithi është përmendur më parë.

¹⁹ Hadithi është përmendur më parë.

Edhe e pamë se bidatxhia nuk heq dorë nga bidati me debatim, pos që i lidhet edhe më shumë. Do të debatoj me nefsin tim, që ta detyroj ta braktisë dynjallëkun për ahiret. Kështu do të veproja edhe mos ta kisha debatimin të ndaluar, e sidomos që e kam të ndaluar! Si të thërras në sunnet, duke braktisur sunnetin?! Më me rëndësi e kam të merrem me nefsin tim, ta pastroj e përmirësoj dhe ta kthej në drejtimin që Allah Teala është razi.”

Një grup tjetër i mashtruar janë nga ata që merren me vaz e këshillim. Prej tyre në gradën më të lartë është ai që flet për cilësitë e zemrës dhe ahlakun e nefsit, si frika, shpresa, sabri, falënderimi, mbështetja në Allahun, largimi nga dynjallëku, besnikëria, bindja, sinqeriteti e të ngjashme, por edhe ky është i mashtruar, bashkë me grupin e tij. Këta mendojnë se nëse flasin për këto cilësi dhe i udhëzojnë njerëzit në to, atëherë edhe vet i posedojnë, që nuk është e vërtetë, ose kanë pak prej aso cilësive, si shumica e muslimanëve. E mashtrimi i këtyre është më i rëndë, sepse janë edhe mendjemëdhenj; për vete mendojnë se janë të pastër e që po dalldisen në detin e dashurisë për Allahun, të bindur se kanë shpëtuar nga çfarëdo mangësie. Thonë se po të mos ishin afër Allahut nuk do të mund të tregonin për këtë afërsi, e as rrugën e drejtë.

Mashtrohet me bindjen se vet është i sigurt e të tjerët janë në rrezik, se ai është i kënaqur me caktimin e Allahut, por të tjerët nuk janë, se ai mbështetet në Allahun, e të tjerët mbështeten në forcat e veta, se ky është qëllimiri, të tjerët dyfytyrësh. Flet për sinqeritet, e vet nuk është i sinqertë, flet edhe për dyfytyrësi, e është dyfytyrësh, sepse derisa flet për dyfytyrësi pret që të tjerët të mendojnë: *“Po të ishte ky dyfytyrësh, nuk do të fliste për dyfytyrës”*. I tilli flet edhe për largim prej dynjasë, por vet e do shumë, i bën dua Allahut, por nuk i nënshtrohet, të tjerët i frikëson me ndëshkim nga Allahu, vet nuk frikësohet. Vet e ka harruar Allahun, e përpiket t’ua kujtojë të tjerëve, vet largohet nga Allahu, e mundohet t’i afrojë të tjerët te Ai, i qorton cilësitë e këqija, e vet i kultivon, i inkurajon të tjerët të mos mbështeten në krijesa, por rreth vetes dëshiron sa më shumë njerëz. E vërteta i vjen e vështirë ta pranojë dhe vazhdon të jetë i bindur se po i udhëzon njerëzit në rrugë të drejtë. Mendon se detyra e tij është të përmirësojë të tjerët, e nëse njerëzit drejtohen te ndonjë dijetar tjetër, e ai tjetri ju bëhet sebeb të përmirësohen, ky plas nga zilia. Nëse dikush flet mirë për kolegun e tij, ky i bëhet armik.

Pra, këta janë më të mashtuar, dhe janë më së largu nga zgjimi prej gafletit dhe nga kthimi në rrugë të Drejtë.

Sepse ai që i inkurajon të tjerët në ahlak të bukur dhe i ndalon nga ahlaku i keq, duhet së pari vet t'i njohë rreziqet e ahlakut të keq dhe dobitë e ahlakut të mirë. Por dija që ai e ka nuk i sjellë dobi as vet atij. Nëse dashuria për t'i thirrur njerëzit në rrugën e drejtë e pengon atë të veprojë sipas ditorisë që e ka - si të shërohet ai? Me çfarë të frikësohet? Ai ju tregon të tjerëve dëshmi pse duhet ta kenë frikë Allahun, dhe njerëzit frikësohen, por ky jo. Ky thotë se e do Allahun, atëherë çfarë po e pengon të heqë dorë nga dëshirat e nefsit të vet? Thotë se i mbështetet Allahut, e çfarë e largoi nga mbështetja në Allahun? Thotë se është i afërt me Allahun, e pse largohet prej Tij? Pse e ndjek rrugën e drejtë vetëm kur e shohin njerëzit, pse nuk i afrohet Allahut edhe kur është vetëm? I mençuri e matë veten në këto cilësi, merret seriozisht me to, ndërsa mendjemadhi mendon se është nga të mirët. E kur në ahiret të largohet perdja e t'ju zbulohen fytyrat e tyre të vërteta, do të turpërohen; hidhen në xhehenem, zorrët ju dalin jashtë e këta sillen rreth tyre si gomari rreth mullirit. Sepse urdhëruan të mirën, e vet nuk e bënë; ndaluan të keqen, e vet e bënë. Mashtrimi i tyre është sepse mësuan pak për dashurinë ndaj Allahut, frikën prej Tij dhe rizanë e Tij, por flasin për gradat më të lartësuar të këtyre gjendjeve. Allahu ju dha dituri dhe shprehje të bukur që njerëzit të përfitojnë prej tyre, e ata mendojnë që edhe i posedojnë këto cilësi, e nuk është ashtu.

Tjetër është ta kuptosh e shpjegosh një cilësi, e krejt tjetër edhe ta posedosh. Dallimi i vetëm i tyre nga muslimanët tjerë është se këta kanë aftësi t'i shpjegojnë me fjalë ato cilësi, por ndonjëherë janë edhe më poshtë se të tjerët në dashuri dhe frikë ndaj Allahut, dhe në arritjen e rizasë së Tij. Mirëpo ndihen të sigurt, prandaj frika ju zvogëlohet, prirja ndaj njerëzve ju shtohet dhe dashuria për Allahun ju pakësohet. Nëse i sëmuri di ta shpjegojë bukur se bënë, simptomat dhe ilaçin e sëmundjes, kjo nuk do të thotë se nuk është i sëmurë, e të besosh se kur e njeh sëmundjen edhe je shëruar, është xhahili. Njëjtë, të mësosh për cilësitë e mira si frika nga Allahu, dashuria ndaj Tij, mbështetja Atij, zuhdi e tjerat, nuk do të thotë posedim i atyre cilësive. Kush nuk e sheh dallimin mes fjalës dhe veprimit, është i mashtruar e mendjemadh. E kështu janë vaizët; shprehen bukur e i mbahen Kuranit dhe hadithit, vazi i tyre është i ngjashëm me vazin e Hasan Basriut dhe të mëdhenjve tjerë, por veprojnë ndryshe nga ajo që e thonë.

Ka edhe një grup tjetër i vaizëve që u larguan krejtësisht nga ajo që është e domosdoshme në vaz, e këta janë vaizët e kohës sonë, përveç ndonjërit në ndonjë qoshe të botës që Allahu e ka ruajtur, por që ne nuk i njohim.

Disa prej tyre tërheqin vëmendjen e njerëzve me gjëra që as logjika e as feja nuk i pranon, duke përdorur fjalë të shpikura dhe duke u përpjekur t'ua humbasin kohën njerëzve, vetëm që t'i mbajnë të lidhur pas vetes.

E disa të tjerë merren me fjalë të pakuptueshme e me rima, duke u munduar të shprehen si letrarë e poetë. Qëllimi i tyre është të flasin me fjalë të bukura e të stolisura, të sjellin si argument poezitë për ndarjen e ribashkimit, dhe synim i tyre është t'i nxisin njerëzit, t'i emocionojnë e t'i çojnë në gjendje të dehjes shpirtërore (ekstazë), edhe nëse është për një qëllim të keq. Këso vaizë janë shejtanët e njerëzve. Ata humbën rrugën e drejtë dhe i larguan edhe të tjerët nga rruga e drejtë. Vaizët që përmendëm më parë së paku përpiqen që me vaz të sinqertë t'i përmirësojnë të tjerët, edhe pse nuk e përmirësuan veten, ndërsa këta, ashtu siç kanë devijuar vetë, përpiqen me fjalët e tyre të devijojnë edhe të tjerët, dhe bëhen sepse që njerëzit ta harrojnë ahiretin e të jepen pas dynjasë. Kur paraqiten me kuaj të shtrenjtë e xhybe të qëndisura e pastaj ulen në kolltuk, vet paraqitja e tyre, nga koka te këmbët, dëshmon dëshirën e tyre të flaktë për dynjanë, prandaj e tërheqin edhe popullin andej, dhe nuk e përmirësojnë, veç sa e dëmtojnë. Ndoshta as nuk shërbejnë për ndonjë qëllim tjetër përveçse për të devijuar njerëzit. Është e qartë se ata janë të mashtruar.

Disa prej tyre u mjaftuan duke mësuar përmendësh fjalët e zahidëve për dynjallëk e i përcjellin ato, pa e kuptuar se çfarë thanë zahidët me ato fjalë. I përsërisin në xhami e mexhlise, të bindur se kaq mjafton që të shpëtojnë. Por pa e pastruar zemrën dhe përmirësuar sjelljen, fjalët nuk ju sjellin dobi; po e mashtrojnë veten.

Një grup tjetër mëson përmendësh hadithe, bashkë me zinxhirët e transmetimit, dhe udhëtojnë gjithkrah veç për t'ju thënë njerëzve: "*Këtë hadith po e transmetoj nga filani e fisteku*", e janë të mashtruar, për disa arsye:

a) Veprojnë si hamallë; bartin hadithe pa i kuptuar, e mendojnë se kaq ju mjafton për shpëtim;

b) Edhe nëse e kuptojnë hadithin, nuk veprojnë sipas atij hadithi;

c) Nuk e pastrojnë zemrën e vet, që është farz, e merren me renditje të transmetuesve të hadithit, që nuk është farz.

ç) Nuk i dinë kushtet e dëgjimit (*sema*); Veç dëgjimi nuk sjell shumë dobi, ani që nevojitet për vërtetimin e hadithit. Por pas dëgjimit të hadithit duhet të pasojë kuptimi i tij, dhe pas kuptimit - zbatimi. Pra, fillimisht e dëgjon hadithin, pastaj e kupton, pastaj e mëson përmendësh, pastaj e ruan, pastaj e zbaton, e në fund mund edhe ta transmetojë tek të tjerët. E këta u mjaftuan vetëm me dëgjim.

Mund të ndodh që edhe ndonjë fëmijë të gjendet në mexhlin e ndonjë dijetari që transmeton hadithe; fëmija në lojë, e dijetari dremitë pak gjatë leximit, por fëmijës emri i shkruhet se ka dëgjuar hadithe nga filan dijetari, e kur rritet, njerëzit fillojnë të dëgjojnë hadithe nga ai. Edhe i rrituri i mençur që dëgjon hadithe ndodhë të shpërqendrohet; nuk dëgjon me vëmendje, nuk mund ta mësojë përmendësh ose habitet duke shkruar, e nëse transmetuesi ndryshon ndonjë fjalë, ky as nuk e vëren. Kjo është mënyrë e gabuar e dëgjimit të hadithit, dhe është mashtrim. Sepse në hadith, më e rëndësishmja është që fillimisht hadithi të dëgjohet drejtpërdrejt prej Resulallahut, s.a.v.s., pastaj të mësohet përmendësh dhe saktësisht siç është thënë, pastaj të transmetohet, pa ndryshuar asgjë. Domethënë, transmetimi vjen vetëm pas mësimi përmendësh, e mësimi përmendësh vjen pas dëgjimit. E nëse hadithi nuk është dëgjuar drejtpërdrejt prej Resulallahut, s.a.v.s., atëherë duhet të jetë dëgjuar drejtpërdrejt prej as'habëve, ose së paku prej taibinëve; dëgjimi prej tyre është sikur të jetë dëgjuar drejtpërdrejt prej Resulallahut, s.a.v.s.. Pra, e dëgjon me kujdes, e mëson përmendësh dhe pastaj e transmeton saktësisht ashtu siç e ka dëgjuar dhe shkruar - siç e ka ruajtur, pa ndryshuar asnjë shkronjë. Bile, nëse dikush tjetër do ta ndryshonte vetëm edhe një shkronjë, ky do ta dallonte.

E hadithin mund ta ruajë në dy mënyra:

- 1) Ta mësojë përmendësh, ashtu siç e ka dëgjuar, dhe ta përsërisë herë pas here, që të mos e harrojë; ose:
- 2) Hadithin e dëgjuar e shkruan ashtu siç e dëgjon, dhe e ruan të shkruar. E në hadithin e shkruar nuk guxon të shtohet as edhe një shkronjë, gjë që ka ndodhur.

Nëse hadithin që e dëgjon vetëm si një tingull, nuk e mëson përmendësh dhe as nuk e shkruan; kur e sheh më pastaj të shkruar diku atë hadith, nuk mund të thotë: *“Edhe unë e kam dëgjuar këtë hadith”*, sepse nuk e ka mbajtur në mend ashtu siç e ke dëgjuar vet, dhe nuk mund të jetë i sigurt se a ka ndryshuar diçka në tekst ose jo. E Allah Teala thotë:

“Mos shko pas diçkaje për të cilën nuk ke dijeni.”

17-Isra: 36.

Kur në kohët tona (koha e Imam Gazalit) shehlerët thonë: *“E kam dëgjuar këtë hadith”*, pa u plotësuar kushtet që i treguam, është gënjeshtër. Kushti më i vogël i dëgjimit (*sema*) është që të dëgjohet drejtpërdrejtë dhe me vëmendje i gjithë transmetimi dhe të mësohet përmendësh, që të ruhet nga ndryshimi. Nëse lejohet të shkruhen ato që dëgjon fëmija, i pavëmendshmi ose i fjeturi, atëherë duhet të lejohet të shkruhen edhe ato që dëgjon i çmenduri, ose foshnja në djep, ose edhe sa është në barkun e nënës.

Por kjo nuk lejohet sepse as foshnja në bark, e as këta të tjerët, nuk e kuptojnë atë çka dëgjojnë, as nuk mund ta mësojnë përmendësh. Prandaj nuk është e drejtë të shkruhen as ato që dëgjon dikush që është duke u argëtuar, pa vëmendje, ose i zënë me diçka tjetër, sepse as nuk kupton as nuk mund të mësojë përmendësh, çka do që të dëgjojë.

Disa xhahilë thanë se hadithi që e dëgjon fëmija në djep duhet të shënohet, por me këtë logjikë duhet të shënohet edhe hadithi që e dëgjon foshnja në barkun e nënës pra. E nëse ata bëjnë dallim duke thënë: *“Foshnja në bark nuk dëgjon, e fëmija në djep po”*; ky argument nuk ka vlerë sepse nuk transmetohet zëri por hadithi, që as fëmija në djep e as foshnja në bark nuk e kuptojnë. Njëjtë edhe nëse i dëgjon hadithet gjatë fëmijërisë, e kur të rritet, thotë: *“Kur isha i vogël më çonin në mexhlisin e filan shejhut ku lexoheshin hadithe, e unë i dëgjoja. por nuk i kuptoja.”* Natyrisht se ky transmetim nuk ka vlerë, dhe gjithçka që i shton kësaj, bëhet gënjeshtër.

Nëse do të lejohej që një turk që nuk di arabisht të transmetojë hadithin që e dëgjon në gjuhën arabe, atëherë transmetimi i lejohet edhe foshnjës në djep, sepse të dy kanë dëgjuar një zë. Por ky është xhahiliet ekstrem.

Dëshmia e vërtetë e dëgjimit (*sema*) është ajo që lidhet me hadithin e Resulallahut, s.a.v.s., kur tha: ***“Allahu e zbukuroftë dhe ia ndriçoftë fytyrën atij që e dëgjoji fjalën time (hadithin), e mësoi përmendësh, pastaj ia përcolli të tjerëve ashtu siç e ka dëgjuar”***²⁰ A mundet dikush që nuk e kupton atë që dëgjon, t’ia përcjellë dikujt tjetër pikërisht ashtu siç e ka dëgjuar?

Pra, aso transmetime janë mashtrime të shëmtuara. Koha jonë është e kapluar nga kjo fatkeqësi. Po të ishin njerëzit e kohës tonë të kujdesshëm, do të shihnin se ka shumë transmetues të haditheve që hadithet i kanë dëgjuar sa ishin fëmijë. E dijetarët sot kanë frikë se nëse kjo merret parasysh, pakësohet numri i transmetuesve me të cilët ata mund të lavdërohen, madje ndoshta nuk do të gjenin asnjë hadith për të transmetuar, prandaj thanë: *“Mjafton që është dëgjuar”*.

Saktësia e dëgjimit nuk mund të dihet nga fjalët e vaizit, kjo as nuk është kompetencë e tij; është punë e dijetarëve të *usuli fikh*. Dhe kjo që ne po e shpjegojmë është tërësisht usuli fikh, e ajo çfarë ata bëjnë është mashtrim.

²⁰ Buhari, Muslim dhe Ibn Hibban, nga Zejd ibn Sabit.

Edhe nëse i kanë dëgjuar hadithet sipas rregullave të usuli fikh, prapë mashtrohen, sepse mjaftohen vetëm me transmetim. E harxhuan jetën me zinxhirët e transmetuesve e nuk u morën me përmbajtjen e haditheve që vet i transmetojnë, prandaj janë të mashtuar. Qëllim i hadithit është t'i udhëzojë njerëzit në ahiret, dhe shpesh, edhe një hadith i vetëm mjafton. Një person shkoi në një mexhlis ku lexoheshin hadithe, dëgjoi hadithin: ***“Braktisja e fjalëve të padobishme është bukuri e Islamit”***, dhe menjëherë u ngrit, e tha:

- *Mua ky hadith më mjafton. Ta zbatoj këtë njëherë, pastaj dëgjoj hadithe tjera.* Kështu vepronin të mençurit që ruheshin nga mashtrimi.

Një grup tjetër i dijetarëve u mashtroa me gramatikë, sintaksë e poezi. Menduan se duke u angazhuar me këto do të falen, dhe me kaq e konsideruan veten dijetarë. Thanë se feja bazohet në Kuran e sunnet dhe se ato mbështeten në sintaksë e gramatikë. Jetën e kaluan me hollësi të gramatikës, poezi dhe kërkim të fjalëve të rralla. Janë si fëmija që mendon se nëse mëson të shkruaj bëhet edhe i ditur, dhe mëson vetëm si të shkruajë sa më bukur; e nëse pak mendon, e kupton se mjafton shkrimi i lexueshëm, e të tjerat janë teprim.

Edhe këta po të mendojnë, do ta kuptonin se gjuha arabe nuk dallon nga gjuhët tjera, dallimi i vetëm është se Kurani dhe hadithi janë në arabisht. Prandaj, mjafton vetëm aq gramatikë e gjuhës arabe sa për ta kuptuar Kuranin dhe hadithet, të tjerat janë lodhje pa nevojë. Edhe nëse mjaftohet me njohje të arabishtes aq sa për ta kuptuar Kuranin dhe hadithin, por nuk i zbaton urdhrat e tyre, prapë është i mashtruar. Jetën e kalon me shqiptim të saktë të shkronjave e fjalëve në Kuran e hadith, por nuk vepron çka ato thonë. Qëllim i fjalëve është kuptimi, ato janë vetëm mjet për të arritur kuptimin, por ky bëhet sikur pacienti që i duhet të pijë ilaç për kapsllëk por kohën e kalon duke zbukuruar gotën për ilaçin, e ky sigurisht që është i mashtruar. Edhe ata që merren me gramatikë, fjalor, letërsi e shqiptim të saktë të shkronjave janë kështu, dhe aq sa thellohen në këto duke lënë pas dore veprimin, aq bien në gabim, sepse thelbi i kërkuar është veprimi. Gradat e diturisë janë si lëvozhga rreth thelbit: *lëvozhgë* e parë është shqiptimi i drejtë, nën të janë gjuha dhe gramatika, përtej njohjes së gjuhës është mësimi përmendësh i asaj që lexohet, përtej mësimi përmendësh është kuptimi i saj, dhe në fund arrihet thelbi, që është veprimi. Secila *lëvozhgë* është vetëm një mbështjellës që e ruan atë çfarë ka më thellë, dhe sa më jashtë, aq më pak vlerë; sa më brenda, vlera i shtohet.

Qëllim i krejt këtyre *lëvozhgave* është ta çojnë njeriun te thelbi – në veprim. Nëse ndalet në shqiptim, gramatikë, në mësimin përmendësh, ose edhe në vet diturinë, por nuk vepron sipas saj, nuk e arrin thelbin dhe mbetet i mashtruar. Pra, qëllim nuk janë fjalët, as mësimi përmendësh i tyre, por të vepruarit sipas tyre. Ai që i sheh këto grada të mësimit vetëm si stacione të përkohshme nga të cilat merr aq sa i duhet dhe kalon në tjetrën, derisa të arrijë tek thelbi - veprimi; ai ka hyrë në rrugën e shpëtimit, me zemër e me gjymtyrë. Qëllimi kryesor nga të gjitha dituritë e fesë është veprimi; dituritë janë vetëm shërbëtore, mjete për të arritur te veprimi. Ai që nuk arrin te thelbi, pra që nuk vepron, është në humbje, sado afër apo larg thelbit të jetë. Disa që merren vetëm me dituritë e fesë e nuk veprojnë, mendojnë se vetëm me to do të shpëtojnë, por mashtrohen, sepse ashtu nuk e arrijnë qëllimin e vërtetë. Ata që mësojnë mjekësi, matematikë, zanate e dituri tjera që nuk janë të shërbëtorit nuk mendojnë se do të falen për shkak të atyre diturive, dhe mashtrimi i tyre është më i vogël se i këtyre që mësojnë dituri të fesë. Lëvozhga ka vlerë sepse e mbron thelbin, edhe dituritë e fesë kanë vlerë sepse e çojnë njeriun te thelbi, e thelb është veprimi. Dituria nuk është thelb, por është rrugë drejt thelbit. Kush mjaftohet me lëvozhgë e ndalet në të, padyshim se është i mashtruar.

Një grup u mashtrua me dituri të fikhut sa menduan se çështjet mes robit e Allahut varen nga vendimet e tyre, shpikën kundër të vërtetës. U mashtruan me fjalë të paqarta, u mbështetën vetëm në kuptimin e jashtëm të tyre, e sollën edhe fetva të gabuara. Nga këto gabime mund të shpëtojnë vetëm të mençurit. Të japim disa shembuj; për shembull fetvaja e tyre që, kur gruaja heq dorë nga mehri (*muexhxhe*), nuk ka më të drejta te burri i saj, dhe pason shkurorëzimi. Nga forma e jashtme, gjykimi është i drejtë, por a e ka bërë gruaja këtë me dëshirë apo është detyruar për të shpëtuar nga zullumi i burrit? Nëse vendimi është marrë nën trysni, zemra nuk do të jetë e kënaqur. Allah Teala thotë:

“Në qoftë se ato ju falin me dëshirën e vet diçka prej asaj (dhurate), pranojeni atë pa frikë dhe me kënaqësi!” (4-Nisa: 4), e kënaqësia e zemrës dhe ajo e nefsit janë dy gjëra të ndryshme. Ndonjëherë njeriu dëshiron me zemër diçka që nefsit nuk i pëlqen, për shembull kur me zemër dëshiron hixhame, por nefsi nuk ia do, e nefsi merr kënaqësi vetëm nga gjërat për të cilat nuk është nën trysni, e kur detyrohet, do të zgjedh atë që i vjen më lehtë, e që nuk është dëshirë e zemrës. Prandaj, nëse gruaja heq dorë nga mehri për shkak të zullumit dhe kërkon ndarje, pa qenë kjo nga dëshira e saj, ky është detyrim, dhe në thelb është padrejtësi.

Po, *gjykatësi i vogël* (kadia) nuk e njeh anën e brendshme të çështjes, as qëllimet e fshehta, dhe në rastin që e dhamë shikon vetëm heqjen dorë nga mehuri, që është e dukshme. Nuk shihen shenja detyrimi, prandaj gjykatësi i vogël jep gjykimin e tij sipas asaj që e sheh. Por kur *Gjykatësi i Madh* të japë gjykimin e Tij në Ditën e Kiametit, atëherë vendimi i gjykatësit të vogël të kësaj bote nuk ka asnjë vlerë.

Pra, çka nuk jepet me dëshirë, nuk është hallall. Për shembull: dikush i kërkon para tjetrit kur janë vetëm e ai nuk ia jep, sepse e di se ky nuk ia kthen, por nëse ia kërkon kur janë mes njerëzve, ai nga turpi dhe frika e përgojimit detyrohet të japë. Kjo është sikur t'ia ketë marrë paratë me dhunë, sepse dhuna është shkaktim i dhimbjes në trup, derisa turpërimi dhe detyrimi në dyfytyrësi është shkaktim i dhimbjes në zemër. Për Allahun, edhe zemra edhe trupi janë të dukshme, por gjykatësi i dynjasë, kur dëgjon njeriun të thotë: “*E dhurova,*” e merr fjalën e tij si bazë dhe nuk ia shikon zemrën, sepse për gjykatësin e dynjasë është e pamundur të dijë çfarë ka njeriu në zemër. Edhe ajo që jepet nga frika e së keqes së gjuhës dhe dorës është haram. Gjithçka që merret në këso mënyre është haram. A nuk e ke dëgjuar tregimin për Davudin, a.s., kur tha, pasi që ishte falur:

- *O Rabbi im, çfarë të bëj tash me atë kundërshtarin tim?*, e Allah Teala e urdhëroi t'ia kërkojë hallallëkun, por kundërshtari kishte vdekur. Atëherë e urdhëroi që ta thërrasë nga Bejtul-makdis, e Davudi filloi ta thërrasë në emër, quhej Urja, e ai u përgjigj:

- *Të përgjigjem, o pejgamber i Allahut! Më nxore nga xhenneti, pra - çfarë dëshiron?*, e Davudi i tha:

- *Kam bërë gjynah me ty, e po ta kërkoj hallallëkun.*

- *Tashmë ta kam bërë hallall, o pejgamber i Allahut;* iu përgjigj rahmetlia, e Davudi u largua i lumtur. Atëherë i erdhi Xhebraili a.s., dhe e pyeti:

- *A ia përmende për çfarë po ia kërkon hallallëkun?*

- *Jo;* u përgjigj Davudi, e Xhebraili i tha:

- *Kthehu dhe tregoji pse po ia kërkon hallallëkun.*

Davudi u kthye dhe prapë e thirri, e ai prapë tha:

- *Të përgjigjem, o pejgamber i Allahut!*

- *Kam bërë gjynah ndaj teje!*; tha Davudi, e ai tha:

- *A nuk ta bëra hallall?*; e Davudi i tha:

- *A nuk do të pyesësh për çfarë gjynahi bëhet fjalë?*

- *Më trego;* tha Urja, e Davudi a.s., i tregoi ngjarjen, duke përmendur edhe rastin e një gruaje. Kësaj radhe nuk pati përgjigje, dhe Davudi prapë e thirri:

- *O Urja, a nuk do të më përgjigjesh?*; e ai tha:

- *Jo, kjo nuk i ka hije pejgamberëve, për këtë do të bëjmë llogarinë me ty para Allahut.* Pas kësaj Davudi a.s., nisi të qajë, deri sa Allahu i premtoi se vet Ai në ditën e Gjykimit do të kërkojë nga Urja hallallëk për të.

Pra, dhurata që nuk bëhet me kënaqësi zemre, nuk sjell dobi. Kënaqësia e zemrës arrihet vetëm atëherë kur njeriu e di qartë çfarë po bën. Njeriu mund të heq dorë nga diçka me kënaqësi vetëm kur është i lirë nga ndikimet e jashtme dhe kur e bën me dëshirën e vet. Kënaqësia e zemrës nuk mund të arrihet me detyrim.

Mashtrim është edhe dhënia e pasurisë gruas së vet para fund-vitit, që të mos e japë zekatin. Fakihu thotë se nëse vet personi nuk e ka mbajtur për një vit, lirohet nga zekati. Nëse mendon se lirohet prej kërkimit të zekatit nga pushteti dhe mbledhësit e zekatit, ka të drejtë, sepse fakihu shikon vetëm pamjen e jashtme. Por nëse mendon se ky shpëtoi nga detyrimi i zekatit edhe në Ditën e Gjykimit dhe se do të jetë sikur ai që nuk ka pasur fare pasuri, atëherë është xhahili i madh në lidhje me sekretin e zekatit, e sekret i zekatit është pastrimi i zemrës nga turpi i tamahqarllëkut. Tamahqarllëku është sëmundje që çon në shkatërrim, siç ka treguar Resulallahu, s.a.v.s., kur i përmendi tri gjërat që shkatërrojnë, mes tyre edhe tamahqarllëkun të cilit njeriu i nënshtrohet. E nëse dikush ia dhuron pasurinë familjes së vet vetëm që të shpëtojë nga zekati, ai po që i është nënshtrohet tamahqarllëkut; duke menduar se ka gjetur rrugë për të shpëtuar pasurinë e vet, e merr rrugën e shkatërrimit të vet.

Allah Teala ia njeh zemrën dhe lakminë për pasuri që e shtynjë në mashtrim, por ky, me paditurinë e vet ia mbyllë vetes rrugët e shpëtimit nga tamahqarllëku.

Këso mënyre e mashtrimit është edhe kjo: nga pasuria e popullit lejohet që fakihët dhe njerëzit e fesë të marrin aq sa u duhet për nevojat e veta. Mirëpo ajo nevojë duhet saktësuar, e disa fakihë të mashtruar nuk bëjnë dallim mes nevojës dhe epshit; gjithçka që ju pëlqen e konsiderojnë nevojë, e ky është mashtrim i pastër. Natyrisht se bota u krijua që të plotësojë nevojat e njerëzve për ibadet, prandaj çdo gjë që njeriu merr për t'i ndihmuar fesë dhe ibadetit të vet, është nevojë, por çdo gjë jashtë kësaj është vetëm teprim dhe epsh.

Sikur të shkruheshin vetëm gjysma e rasteve ku fakihët u mashtruan në këto çështje, mbushen libra me shumë vëllime. Qëllimi jonë është që përmes disa shembujve të udhëzojmë në kuptim, jo t'i numërojmë të gjitha mashtrimet e tyre.

TË MASHTRUARIT MES ABIDËVE

Këta bëjnë shumë ibadet dhe vepra të mira, por edhe prej tyre ka shumë që mashtrohen; me namaz, lexim të Kuranit, haxh, xhihad, ose zuhd. Kush merret vetëm me një ibadet nuk ka shpëtuar nga mashtrimi, pos mendjehollëve, që janë pak.

I mashtruar mes tyre është edhe ai që i lë pas dore farzet, por i kushton rëndësi të madhe nafileve, madje e tepron. Për shembull, gjatë abdesit e kaplon vesvese dhe i lan gjymtyrët më shumë se që duhet, ose dyshon në pastërtinë e ujit edhe pse uji është i pastër, ndërsa ushqimi që e ha mund të jetë haram, por ky e sheh këtë si mundësi të largët prandaj ushqimit nuk i jep rëndësi. Sikur kujdesin që e ka në abdes ta tregonte në kafshatën që e ha, do t'i ngjante më shumë sjelljes dhe qëndrimit të as'habëve. Sepse dihet që Omeri r.a., mori abdes nga ena e një plake të krishterë, edhe pse kishte mundësi që ena dhe uji të mos ishin të pastër, e Omeri ai nuk i kushtoi rëndësi kësaj. Por, kur bëhej fjalë për ushqimin, nga frika se mos hante ndonjë kafshatë haram, largohej edhe prej shumë ushqimeve hallall.

Disa të tjerë e shpërdorojnë ujin më shumë se sa që lejohet, dhe aq e zgjasin abdesin, sa që koha e namazit mund t'i ikë.

Edhe nëse koha e namazit nuk i ikë, ai prapë është i mashtruar, sepse i ka humbur koha e parë - koha më e vlefshme e namazit. Edhe nëse nuk e shpërdoron ujin është i mashtruar, sepse e zgjat abdesin pa nevojë dhe humb kohë kot. Sepse shejtani i mashtron njerëzit edhe me teprim në sunnet, duke ju prezantuar teprimin si ibadet, me çka i largon nga Allahu. Ndërsa të tjerë i kaplon vesvese gjatë nijetit të namazit. Shejtani nuk i lë të qetë të bëjnë nijet si duhet, dhe ata vazhdimisht e përsërisin nijetin, dhe e vonojnë namazin, ose ju ikë koha e parë me xhemat. Këta, edhe pasi të fillojnë namazin, prapë dyshojnë: *"A e bëra nijetin a jo?"*, e vesvese ndonjëherë i kaplon edhe gjatë shqiptimit të tekbirit sa që e ndryshojnë edhe mënyrën e shqiptimit. Përkundër gjithë këtij kujdesi të tepruar gjatë nijetit dhe tekbirit, zemrat nuk i përgatisin për namaz dhe namazin e falin në gaflet. Mendojnë se kujdesi gjatë nijetit dhe tekbirit mjafton, se me kaq janë në rrugë të mirë.

Disa të tjerë, gjatë namazit i kushtojnë vëmendje vetëm leximit korrekt të Kuranit dhe shqiptimit të saktë të shkronjave të Kuranit. Përqendrohen në shqiptim të saktë të shkronjave, dhe me kaq mjaftohen. Nuk mendojnë për kuptimet që i lexojnë, nuk nxjerrin mësim dhe nuk përpiqen të kuptojnë fshehtësitë e ajeteve që i lexojnë. Ky është mashtrim shumë i shëmtuar.

Sepse nuk është detyrim për çdo njeri të lexojë Kuran duke shqiptuar sa më mirë secilën shkronjë; secili e lexon sipas mundësisë së vet. E këta të mashtuar i përngjajnë dikujt që në prani të sulltanit lexon fermanin e sulltanit; tregon respekt për secilën shkronjë, pikë e presje, por pa i kushtuar vëmendje përmbajtjes, pa kuptuar çka po thotë fermami, pa respekt për të pranishmit; i tilli do të quhej i marrë, dhe meriton dënim. Edhe ata që Kuran lexojnë bukur, por pa menduar për atë që Kurani e urdhëron, janë kështu.

Disa të tjerë u mashtroan duke lexuar shumë Kuran, e ndodh që brenda 24 orëve ta përfundojnë një hatme. Gjuhët ju lexojnë Kuran por zemrat ju ndjekin dëshirat, lexojnë në gaflet, nuk mendojnë për kuptimet që i lexojnë, nuk nxjerrin mësim, nuk largohen nga ndalesat, nuk i pranojnë këshillat, nuk i zbatojnë urdhrat, nuk ndikohen nga shembujt e paralajmërimet. Ata nuk e marrin parasysh qëllimin e vërtetë të leximit të Kuranit, që e kemi shpjeguar në librin *Leximi i Kuranit*, por mburren se lexojnë shumë. Edhe këta janë të mashtuar. Mendojnë se qëllim i shpalljes së Kuranit është vetëm leximi i tij. I ngjajnë shërbëtorit që zotëria ia shkruan një letër ku ia tregon urdhrat dhe ndalesat, por shërbëtori nuk i kushton rëndësi përmbajtjes e vazhdon ta lexojë e përsërisë letrën, edhe përmendësh e mëson.

Ai meriton ndëshkim dhe dënim. Nëse mendon se qëllimi është vetëm që ta lexojë letrën, është i mashtruar. Po, Kurani duhet lexuar dhe të mbahet mend, por qëllim është të arrihet kuptimi; e kuptim është veprimi i njeriut sipas asaj që Kurani e urdhëron dhe ndalon.

Dikush tjetër ka zë të bukur, dhe ndien kënaqësi kur lexon Kuran; dhe nëse ai këtë e interpreton si kënaqësi që vjen nga fjala e Allahut, është duke u mashtruar, sepse ai po kënaqet me zërin e vet. Edhe po të recitonte poezi apo të këndonte këngë, do të ndiente kënaqësi të njëjtë. Nëse ai nuk i rri gati zemrës së vet dhe nuk e njeh dallimin mes kënaqësisë që merr nga zëri me kënaqësinë që vjen nga fjala e Allahut, ai është i mashtruar.

Disa të tjerë mburren me agjërim; agjërojnë ditët e vlefshme, ndonjëherë edhe tërë vitin, por gjuhët nuk i ruajnë nga fjalët e kota e përgojimi, as zemrat nga dyfytërsia, as stomakun nga ushqimi haram në iftar, e prapë mendojnë se po bëjnë vepër të mirë. Ata i lënë pas dore farzet, e vazhdojnë me nafile, e as nafilet nuk i kryejnë si duhet. Ky është mashtrimi më i madh.

Disa të tjerë mburren me kryerjen e haxhit.

Nisen për haxh pa i shlyer borxhet, pa kërkuar hallallëk nga ata që u kanë bërë padrejtësi, pa pëlqimin e prindërve dhe pa furnizim hallall për udhëtim. Edhe nëse e kanë kryer një herë farzin e haxhit, prapë shkojnë, e gjatë udhëtimit i lënë pas dore namazet farz, as nuk kujdesen për pastërtinë e trupit e të rrobave. Rrugës hasin në zullumqarë që i grabisin njerëzit, e këta u japin para. Nuk ruhen as nga fjalët e këqija, grindjet e polemikat. Ndonjëherë pasurinë, që e kanë haram, e dhurojnë për bamirësi rrugës për në haxh, për t'u dukur para njerëzve, e i bëjnë dy lloj gjynahe: një pse pasurinë e kanë fituar haram, dhe i dyti sepse e shpenzojnë në shtirje e lavdërim. Pastaj, me aso zemre të ndotur me cilësi të këqija, arrijnë në Qabe, por as atje nuk thonë: *"T'i pastrojmë së pari ndyrësitë tona, e pastaj të shkojmë të pastër në Shtëpinë e Allahut"*, e nëse mendojnë se në aso gjendje po bëjnë veprim të mirë, janë të mashtruar.

Disa të tjerë, duke menduar se po bëjnë vepra të mira e sevap, merren me këshillim, me urdhërimin në të mirë e me ndalim nga e keqja. Zemërohen për gabimet e të tjerëve dhe i urdhërojnë të bëjnë mirë, por veten nuk e shikojnë. Kur i këshillojnë të tjerët, sillen me ashpërsi dhe epërsi, duke e parë veten më të vlefshëm e të ditur se të tjerët.

Nëse dikush i kritikon për ndonjë gabim, ata zemërohen e thonë: *“E di çfarë po bëj, kush je ti të më qortosh!”* Nëse ndonjë largohet nga mexhlisi i tyre, ata mërzhiten e nisin të flasin keq për të. Qëllimi i tyre është fama, lavdërimi dhe udhëheqja. Nëse në xhaminë ku ata shërbejnë vjen dikush tjetër për ta bërë të njëjtën detyrë, ata e presin me xhelozë dhe zemërohen. Thërrasin ezan duke menduar se po e bëjnë për rizanë e Allahut, por nëse dikush tjetër thërret ezan, këta zemërohen e i thonë: *“Pse ma more vendin? Ma more të drejtën!”* Nganjëherë pranon të jetë imam i xhamisë, duke menduar se po bën mirë, por qëllim të vërtetë e kanë që njerëzit t’i quajnë *“imam”*. E nëse dikush më i ditur e më i devotshëm del imam, këtyre ju ngushtohet zemra dhe i pushton mërzia.

Disa të tjerë zhvendosen për ibadet në Meke ose Medine duke e lënë atdheun e tyre dhe me këtë gjendje të jashtme mashtrohen. Sepse nuk i kontrollojnë zemrat e veta, dhe nuk e pastrojnë veten, as nga jashtë e as nga brenda. Zemrat i kanë të lidhura për atdheun e vet, por kënaqen kur tregohet për ta: *“Ky ka qëndruar në Meke si muxhavi”*²¹, e ndonjëherë e lavdërojnë veten duke thënë: *“Kam jetuar në Meke kaq vite.”*

²¹ *Muxhavi*: fqinj; që zhvendoset në Meke ose Medine për ibadet.

Kur e kupton se një fjalë e tillë është e shëmtuar për moralin fetar, atëherë nuk tregon haptas, por brenda vetes ende dëshiron që të gjithë ta dinë. Qëndron në Meke ose Medine, e shikimin e drejton kah sadakaja dhe zekati, që janë si papastërti të pasurisë. E kur fiton diçka prej kësaj, bëhet dorështrënguar dhe nuk e jep asnjë qindarkë për më të varfrit. I shfaqen cilësi shkatërruese si dyfytërsi, tamahqarllëk e lakmi, që po të mos ishte zhvendosur në Meke a Medine do të ishte i mbrojtur nga to. Por dashuria për ta lavdëruar si muxhahir e bën të përlyhet me këso cilësi të turpshme. Edhe ky është i mashtruar.

Nuk ka asnjë vepër, as ibadet, që në vete të mos përmbajë ndonjë rrezik a fatkeqësi. Ai që nuk i njeh portat e këtyre fatkeqësive dhe mbështetet vetëm në veprimet e veta, do të jetë i mashtruar. Të gjitha këto çështje, me të gjitha hollësitë dhe detajet e tyre, janë shpjeguar në librat që përfshihen brenda veprës Ihjau Ulumid-Din, dhe prej atyre librave mund të mësohen. Për shembull, rrugët e mashtrimit në namaz gjenden në librin e namazit, mashtrimet në haxh në librin e haxhit dhe fatkeqësitë e tjera në ibadete kuptohen nga librat që trajtojnë ato ibadete. Këtu po i përmendim vetëm në mënyrë të përmbledhur dhe të shkurtuar.

Disa të tjerë, u shkëputën nga pasuria dhe të mirat materiale, u mjaftuan me pak dhe e bënë xhaminë vendbanim të vet, duke menduar se me këtë e arritën gradën e zuhd-it. Por, qoftë me dijen e tyre, qoftë me ligjërata, apo edhe vetëm me pamjen si zahidë, ata janë në kërkim të pozitës dhe udhëheqjes. I tilli ka braktisur dy gjëra me rrezik më të vogël; pasurinë dhe rehatinë materiale dhe ka përqafuar dy rreziqe të mëdha; dëshirën për pozitë dhe udhëheqje. Sepse dashuria për pozitë është më e rrezikshme se dashuria për pasuri. Sikur të ishte vetëm në kërkim të pasurisë, do të ishte më mirë për të. Pra, edhe ky është i mashtruar, sepse mendon se është nga zahidët që janë shkëputur nga dynjaja e as nuk e ka kuptuar se pozita dhe udhëheqja që ai po i kërkon janë kënaqësitë më të madha të dynjasë. E kush kërkon pozitë dhe udhëheqje, ka shumë rrezik se bëhet munafik, lakmitar, mendjemadh e me të gjitha veset tjera të këqija. Po, ndonjëherë ai edhe e braktis udhëheqjen dhe zgjedhë vetminë (uzlet), por prapë nuk shpëton nga mashtrimi. Sepse në atë gjendje fillon ta pëlqejë veten, të përbuzë njerëzit e pasur, të flasë me përçmim për ta dhe i fyen. E sheh veten në gradë më të lartë se të tjerët, i pëlqejnë veprat e veta, dhe në këtë mënyrë në zemër të vet i bartë të gjitha sëmundjet e këqija të saj, pa qenë as i vetëdijshëm për këtë.

Ndonjëherë nuk pranon atë që i jepet, nga frika se njerëzit thonë se nuk i largoi zemër e dorë nga pasuria e njerëzve (zuhd). Nëse i thuhet: *“Kjo është hallall, pranoje në dukje e më pas ktheje fshehta”*, ai nuk pranon; jo nga devotshmëria, por nga frika se njerëzit nuk e lavdërojnë më. E do lavdërimin prej tyre, që është ndër kënaqësitë më të mëdha të dynjasë ndërsa mendon se është zahid. Megjithatë, ai u jep përparësi të pasurve ndaj të varfërve dhe u tregon më shumë respekt të pasurve. Ai lavdëron veten dhe pasuesit e tij, ndërsa i urren ata që ndjekin zahidë tjerë. Këto janë dredhi e mashtrime të shejtanit, prej të cilave ne kërkojmë strehim te Allahu.

Disa lodhen në ibadet me gjymtyrë, aq sa falin 1000 rekate në 24 orë, ose e lexojnë tërë Kuranin brenda ditës, por zemrat nuk i kontrollojnë; nuk i pastrojnë nga sëmundjet si dyfytirësi (rija), mendjemadhësi (kibr) e mburrje (uxhb); as nuk e kuptojnë rrezikun prej tyre. Edhe kur i kuptojnë rreziqet, mendojnë se ata janë të mbrojtur, se do të falen për shkak të ibadeteve të jashtme, e nuk do të japin llogari për zemrën. Mendojnë se ibadetet e jashtme peshojnë më shumë se veprat e zemrës. Por ky është një mendim shumë i gabuar, larg nga e vërteta.

Një vepër e vogël e bërë nga njeriu i devotshëm, apo një cilësi e mirë e moralit të një njeriu të mençur, është shumë më e vlefshme se veprat e shumta që bëjnë këta njerëz me anë të gjymtyrëve.

Gjithashtu, ky i mashtruar nuk mund të shpëtojë nga sjellja e keqe me njerëzit, nga sjellja e ashpër, as nga ndyrësitë e brendshme si dyfytërsia, as nga dëshira për t'u lavdëruar nga të tjerët. Kur i thuhet: *“Ti je shtylla e dynjasë, ti je prej evliave e të dashurve të Allahut”*, ai gëzohet dhe kështu mashtrimi i shtohet. Lavdërimin e njerëzve e merr si dëshmi të kënaqësisë së Allahut, pa e kuptuar se njerëzit e lavdërojnë sipas dukjes së tij të jashtme, pa ia njohur të keqen e fshehur në zemrën e tij.

Disa të tjerë janë ata që me zell kryejnë namazet nafile, por nuk i kushtojnë rëndësi farzeve. Kur falin namazin e duhasë, apo namazin e natës e nafile të ngjashme ndiejnë kënaqësi shpirtërore; por në farze nuk e shijojnë këtë kënaqësi, e as nuk nguten t'i falin në kohën e parë. Harruan që Resulallahu, s.a.v.s., ka treguar se Allah Teala thotë: **“Robi im nuk më afrohet me diçka më të dashur tek Unë se sa me farzet.”**²²

²² Buhari nga Hurejre, r.a..

Shpërfillja e renditjes dhe përparësisë mes ibadeteve llogaritet si gjynah. Nganjëherë njeriu është i ngarkuar me dy farze, ku nëse e kryen njërin, tjetrin do ta humbasë, ose njërit po i mbaron koha, ndërsa për tjetrin ka ende kohë; dhe nëse nuk i respekton prioritetet, është i mashtruar, e shembuj ka plot. Përparësia mes gjynahit e ibadetit është e qartë, por e paqartë ju mbetet përparësia e një ibadeti ndaj tjetrit; a ka farzi përparësi ndaj nafiles, farzi ajn ndaj atij kifaje, farzi kifaje që askush nuk e kryen ndaj atij që dikush e kryen; farzi që mund t'i ikë koha ndaj atij që ende ka kohë - sikur përparësia mes prindërve. Një person pyeti:

- *Ja Resulallah, cilit prind t'i jap përparësi?*

- **Nënës**; i tha Resulallahu s.a.v.s..

- *E pastaj?*, pyeti ai, e Resulallah s.a.v.s, prapë i tha:

- **Nënës**, e ai personi prapë pyeti:

- *E pastaj??*, e Resulallahu, s.a.v.s., prapë i tha:

- **Nënës tënde!**; por ai vazhdoi:

- *E pastaj?*, atëherë Resulallahu, s.a.v.s., i tha:

- **Babait tënd.**

- *E pastaj?*, pyeti ai, e Resulallahu, s.a.v.s., i tha:

- **Sipas afërsisë së gjakut.**²³

²³ Tirmidhi dhe Hakim, si *hadith sahih*, nga Zejd ibn Hakim.

Pra, bamirësia niset nga më i afërmi. Nëse janë baras në afërsi, përparësi ka ai me më shumë nevojë, nëse edhe në nevojë janë baras, përparësi ka më i devotshmi. Në këtë kuptim, ai që nuk ka mjaftueshëm pasuri të kujdeset për prindërit e vet, por prapë niset për haxh - është i mashtroar. Së pari i duhet t'i kryejë obligimet ndaj prindërve, e pastaj të shkojë në haxh. Ky është një shembull i dhënies përparësi një farzi ndaj tjetrit.

Ose, dikush e jep një premtim, e premtimi është ibadet, por hyn koha e namazit të xhumasë, atij i duhet së pari të shkojë në xhuma, sepse falja e xhumasë është më e rëndësishme se mbajtja e premtimit. Ose dikujt i përlyhen rrobat, e ai i zemëruar ju thotë fjalë të rënda prindërve e familjarëve; le ta dijë se papastërtia në rroba lehtë hiqet, por zemra e lënduar me fjalë të rënda nuk shërohet lehtë. Prandaj të mos lëndosh dikë me fjalë është më me rëndësi se rrobat e pastra. E shembujt ku ibadetet përballën me gjëra të padëshirueshme ka shumë. Kush nuk e respekton renditjen dhe nuk e dallon se cili veprim është më i rëndësishëm, gabon e mashtrohet. Ky është mashttrim shumë i fshehtë, sepse po mashtrohet duke bërë ibadet; mendon se po bën mirë, e lë pas dore diçka edhe më të mirë. Bëhet edhe i padëgjueshëm, sepse po e braktisë më të rëndësishmen.

Një këso mashtrimi është kur njeriu, edhe pse ka shumë të meta për t'i pastruar në gjymtyrë dhe në zemër, dhe ka shumë ibadete për t'i kryer, i braktis këto detyra e merret me çështje polemike të fikhut dhe me grindje rreth medh'hebeve. Qëllimi i fikhut është t'ua sqarojë njerëzve çështjet për të cilat ata kanë nevojë, ndërsa për të është më e rëndësishme që së pari t'i njohë nevojat e veta, e ta përmirësojë veten. Fatkeqësisht, dëshira për ta heshtur kundërshtarin në debate dhe dashuria për pozitë e famë e verbojnë; e ai mendon se po merret me çështje madhore të fesë.

TË MASHTRUARIT MES ATYRE QË MERREN ME TASAVVUF (*Mutasavvif*)

Mendjemadhësia e këtyre është më e madhe se e gjithë të tjerëve, e edhe këta ndahen në shumë grupe e një prej këtyre grupeve janë sufite e kohës sonë, përveç atyre që i ruan Allahu. Këta u përngajnë sufive të vërtetë në fjalë e dukje të jashtme; mashtrohen duke u imituar sjelljet, ahlakun e shprehjet. Merren me *sema* (rrotullim rreth vetes gjatë dhikrit), me *raks* (lëvizje me gjithë trupin), kujdesen për pastërtinë, falen, ulen në vendin e shejhut, mbajnë kokën poshtë, flasin me zë të ulët dhe në shumë çështje tjera përpiqen t'u ngjajnë sufive të vërtetë në dukje e formë, dhe mashtrohen e mendojnë se edhe këta janë sufi. Megjithatë, as nuk merren me *muxhahede* (luftë me veten), as me *rijazet* (kundërshtim i dëshirave të nefsit), as me *murakabe* (kontrollim i zemrës), as nuk e pastrojnë të brendshmen e vet, bile as të jashtmen, nga gjynahet e fshehta e të dukshme. Mirëpo të gjitha këto janë veprat e para në tasavvuf, dhe atij që nuk i zbaton këto, nuk i lejohet ta quajë veten sufi, as ta llogarisë veten ndër sufite. E këta as që iu afruan aso veprimeve. Përkundrazi, vrapojnë pas haramit, të dyshimtës e pushtetarëve, e për një copë bukë, ndjejnë smirë mes vete.

Nëse dikush i kundërshton në ndonjë qëllim të tyre, këta nuk ngurrojnë t'ia cenojnë atij edhe nderin, duke e përgojuar e poshtëruar për qëllimet e tyre vetjake. Mashtrimi dhe mendjemadhësia e tyre është e dukshme, e njohur për të gjithë. Janë si ajo plaka që dëgjoi se emrat e trimave shkruhen në regjistra, që secilit prej tyre i jepet komandimi i ndonjë krahine, dhe i mësoi përmendësh disa të bëma të trimave dhe fjalët e tyre të guximshme, u ngarkua me helmetë e armatim si të luftëtarëve të vërtetë, dhe shkoi te komandanti i ushtrisë. Komandanti e dërgoi para sulltanit, e sulltani urdhëroi: *“Le të zhvishet, ta shohim si është në të vërtetë; pastaj le të dalë në fushë e të tregojë mjeshtërinë e tij me hark e me shpatë; le të bëjë një dyluftim, që ta gjykojmë sipas veprës”*; dhe kur e zhveshin, shohin se ajo është vetëm një plakë, që mezi qëndronte në këmbë, dhe sulltani tha: *“A po tallet ajo me ne? Hidhni para elefantëve, që ta shkelin!”*

Në ditën e Kiametit kështu do të jetë gjendja e atyre që pretendojnë se janë sufi vetëm duke veshur rroba të sufive. Kur të ngritët perdja, të gjitha gjendjet e tyre të fshehura zbulohen e dalin para Gjykatësit madhështor, dhe do t'ju bëhet i njëjti trajtim nga Ai që nuk shikon rrobat e xhyben, por shikon zemrën.

Një grup tjetër është edhe më i mashtruar; u vjen rëndë të veshin rroba të trasha e të thjeshta e të kënaqen me pak, por duan të duken si sufi, prandaj braktisin mëndafshin e pëlkurat e shtrenjta dhe veshin rroba me ngjyra e të arnuara me zbukurime, dhe përdorin sexhade të stolisura - më të shtrenjta se mëndafshi. Me pamje të jashtme e menduan veten prej sufive, e harruan se sufitë e vërtetë veshin rroba me ngjyra që të mos merren vazhdimisht me larjen e tyre, dhe veshin rroba të arnuara sepse rrobat ju vjetrohen dhe grisen nga përdorimi i gjatë, e sufitë i arnojnë nga nevoja e i vishnin përsëri, që të mos harxhojnë duke blerë të reja. Copat e reja të pëlhurave që këta i arnojnë nuk kanë asnjë ngjashmëri me rrobat që vishnin sufitë e vërtetë. Këta janë të mashtruar më qartë se të gjithë mendjemëdhenjtë. Veshin rroba të mira e të shtrenjta, hanë ushqime të shijshme e jetojnë në bollëk. Ushqehen nga pasuritë e sulltanëve. Jo që nuk ruhen nga gjynahet e brendshme, por nuk ruhen as nga të jashtmet, e mendojnë se janë në rrugën e duhur. E keqja e tyre përhapet edhe te të tjerët: kush i pason shkatërrohet bashkë me ta, e kush nuk i pason nisë të mendojë keq për sufitë e vërtetë dhe fillon t'i përgojë të gjithë sufitë, duke menduar se të gjithë sufitë janë si këta. E gjithë kjo për shkak të disave që përpiqen të imitojnë sufitë e vërtetë.

Një grup tjetër thonë se i kaluan gradat e marifetit, se po përfjethenë seditë shpirtërore e vazhdimisht janë në gjendjen e vëzhgimit, dhe se kanë arritur afërsinë e Allahut. Por ata këto gjendje i njohin vetëm si fjalë, i mësuan përmendësh e i përsërisin, dhe mendojnë se kjo është më e vlefshme se të gjitha veprimet tjera. Fakihët, mufesirët, muhaddithët dhe dijetarët tjerë i përbuzin këta persona, e të mos flasim për njerëzit e zakonshëm. Sherri i tyre zejtaret i braktisin dyqanet e bujqit arat dhe punët e veta, që të qëndrojnë për një kohë pranë tyre, mësojnë përmendësh aso fjalë mashtruese dhe i përsërisin si të ishin shpallje hyjnore. Flasin për fshehtësi dhe tregojnë sekrete, e kështu i nënçmojnë të gjithë abidët dhe dijetarët. Thonë se abidët po lodhen kot, dhe se dijetarët janë të privuar nga dituria e Allahut, e për vete thonë se e kanë arritur afërsinë e Allahut. Por janë gjynahqarë e mynafikë, dhe në sytë e atyre që kanë mend, janë xhahilë e budallenj. Janë fatkeq, të privuar nga dija, morali, veprimi dhe kontrollimi i zemrës, ndjekin vetëm dëshirat e veta e i mësuan përmendësh disa shprehje që as nuk i kuptojnë.

Një grup tjetër u bënë *ibahijje*²⁴, hedhin poshtë vendimet e sheriatit dhe e barazojnë hallallin me haramin.

²⁴ Sekt që dolën nga feja duke pranuar gjithçka si të lejuar.

Këta thanë: *"Allahu nuk ka nevojë për veprimet tona; pse të lodhemi me to?"*, edhe: *"Zemra nuk mund të pastrohet nga dëshirat epshore dhe dashuria për dynjanë; kjo është e pamundur dhe ngarkesë e tepruar. Me këtë mashtrohet ai që nuk e ka provuar, por ne e provuam, dhe pamë se është e pamundur."* Budallenjtë, nuk e dinë se urdhri i sheriatit nuk kërkon zhdukjen e epshit me rrënjë, por urdhëron që epshi t'i nënshtrohet sheriatit, dhe kjo është e mundur.

E disa nga ibahijjet thanë: *"Çfarë vlere kanë veprimet e gjymtyrëve? Zemra jep llogari, e zemrat tona janë të mbushura me dashuri për Allah, bile arritëm edhe në marifetullah! Me trupa jemi në këtë botë, por me zemra jemi të lidhur me Allahun. Jemi me epsh në të jashtmen, por të brendshmen e kemi të pastër"*, mendojnë se janë ngritur mbi shkallën e të zakonshmëve, se nuk kanë më nevojë ta pastrojnë nefsin me veprime të gjymtyrëve dhe ibadete të përditshme, dhe se epshet nuk i pengojnë në rrugën e Allahut, për shkak të forcës së tyre shpirtërore. Disa prej tyre madje e shohin veten më të lartë edhe se pejgamberët! Por pejgamberët (a.s.), edhe një gabim krejt të vogël e shihnin si pengesë në rrugën e Allahut, dhe për aso gabimi qanin gjatë e kërkonin falje me përlulesi. Ndërsa këta sot gabimeve të tilla as nuk ju japin rëndësi. Në pamje të jashtme u ngjajnë sufive, por janë ibahijje - lejojnë atë që Allahu e ndaloi.

Mes këtyre ka plot nëngrupe të mashtruarish, që ju burojnë nga turbullimet e mendjes së vet dhe nga vesveset e shejtanit. Ranë në këtë gjendje sepse nuk pasuan ndonjë dijetar të ditur e të devotshëm, që meriton të pasohet. Numërimi i të gjitha mashtrimeve të tyre do të zgjatej shumë.

Një grup tjetër shkuan edhe më larg, hoqën dorë nga veprimi, nuk bënë dallim mes hallallit e haramit dhe u morën vetëm me kontrollimin e zemrave të veta. Disa prej tyre pohojnë se i kanë arritur gradat e *zuhdit*, *tevekkulit*, *rizasë* e *muhabbetit*, pa e kuptuar hakikatin e këtyre gradave, as kushtet, as shenjat, as rreziqet e tyre. Disa pohojnë edhe se janë dalldisë e janë dehur në dashuri për Allah, e ndoshta vetëm pasojnë iluzionet e veta, që janë bidat, bile edhe kufr! Njeriu nuk mund të dashurojë diçka pa e njohur atë, ndërsa këta deklarojnë se janë të dashuruar në Allah, pa e njohur Allahun, por nuk hezitojnë në veprime që Allahu i ndalon, dhe dëshirat e veta i preferojnë më shumë se urdhrat e Allahut. Edhe nëse e braktisin ndonjë veprim të keq nga turpi prej njerëzve, në vetmi e bëjnë; nuk turpërohet nga Allahu dhe nuk e mendon se ai veprim është në kundërshtim me dashurinë për Allah.

Disa prej tyre dëshirojnë të arrijnë gradën e lartë të kënaqjes me aq sa u mjafton (*kana'at*), dhe mbështetjes te Allahu (*tevekkul*) e nisen pa furnizim nëpër shkretëtira me qëllim që të dëshmojnë tevekulin e vet. Por nuk e kuptojnë se një gjë e tillë është bidat që nuk është transmetuar nga selefët dhe as'habët. Ata e njihnin kuptimin e vërtetë të tevekkulit më mirë, por furnizoheshin, ani që nuk mbështeteshin te furnizimi, por vetëm te Allahu. Kur këta meskinë të mashtruar nuk marrin furnizim, ata nuk po mbështeten te Allahu, por veprojnë ashtu për ndonjë sebep tjetër.

Nuk ka gradë të shpëtimit pa rrezik për mashtrim, dhe pa aso që bien në ato mashtrime. Rugët e këtyre sëmundjeve i kemi shpjeguar në pjesën *Rub'u'l-Munxhijat*, prandaj nuk ka nevojë të përsëriten këtu. E disa prej këtyre e kufizojnë ushqimin, që të ushqehen vetëm me hallall të pastër, e duke u përqendruar vetëm në këtë, zemrat dhe gjymtyrët nuk i kontrollojnë. Ka edhe aso që nuk i japin rëndësi ushqimit, veshjes a strehimit, nuk bëjnë as dallim mes hallallit e haramit, por kujdesen vetëm për botën e brendshme. A nuk e dinë se Allah Teala nuk është i kënaqur me atë që i kushton rëndësi një anë të vetes dhe lë pas dore tjetrën? Allahu është i kënaqur me robin që i kontrollon e përmirëson të dy botët - të jashtmen e të brendshmen; dhe kush e lë pas dore njërën, është i mashtruar.

Një grup tjetër pohojnë se kanë ahlak të bukur, se janë modestë e të xhymertë. U shërbejnë sufive, formojnë shoqata humanitare dhe veprojnë të organizuar për të fituar autoritet e pasuri. Qëllim i këtij grupi është mendjemadhësia, por ata pohojnë se qëllim i tyre është dashamirësia. Shfaqen si modestë e shërbëtorë për t'u ngjitur në pozita e për të pasur ndikim, shpërndajnë çka mblidhnin pa bërë dallim a është haram a hallall, bëjnë emër dhe shtojnë ndjekësit e vet. Disa marrin pasuri nga sulltani e ua shpërndajnë sufive, të tjerë u japin sufive gjatë rrugës për në haxh.

Thonë se po bëjnë bamirësi, e qëllim të vërtetë e kanë dyfytirësinë dhe famën. Dëshmi për këtë është se i neglizhojnë urdhrat e dukshëm e të fshehtë të Allahut Teala, mbledhin pasuri haram, e pastaj japin nga ajo pasuri. Ai që jep haram rrugës për në haxh është si ai që xhaminë e suvaton me ndyrësi.

Një grup tjetër merret me zbukurimin e ahlakut dhe me përmirësim e nefsit të vet nga mangësitë; bisedat për mangësitë e nefsit dhe njohjen e mashtrimeve të nefsit këta e morën si dituri. Gjithë mundin e vet e shpenzojnë në hulumtimin e mangësive të nefsit dhe në gjetjen e shprehjeve të zgjedhura për dëmet e atyre mangësive, bile thonë: *“Kjo është një mangësi e nefsit. Mosnjohja e kësaj si mangësi është gjithashtu mangësi.”*

E harxhojnë kohën me këso fjalë të pa dobi që vet i shpikin. Pra, ata që merren me hulumtimin e mangësive dhe gabimeve të nefsit dhe nëse gjejnë mënyra shërimi për to por nuk e përmirësojnë veten, janë si ai që hulumton vazhdimisht rreziqet e haxhit dhe çështje të tjera që lidhen me këtë, por nuk niset për në haxh. Padyshim se hulumtimi dhe njohja e mangësive nuk sjell dobi nëse nuk zbatohet.

Një grup tjetër e kaluan këtë gradë e hynë në rrugë shpirtërore (tarikati) e ju hapën dyert e njohjes (marifeti). Në fillim, sa herë që ndiejnë aromën e marifetit, mbesin të habitur. Këto gjendje të çuditshme u pëlqejnë, dhe zemrat u drejtohen andej. Sa herë që mendojnë se atyre u janë hapur këto dyer e të tjerëve jo, edhe më fort lidhen pas asaj gjendje, por nuk e dinë se edhe kjo lidhje e zemrës pas këtyre gjendjeve është mashtrim.

Pengesa më e madhe për udhëtarin (*salik*) në rrugëtimin e tij shpirtëror (sejr-i suluk) është të ngecë në gradën e habisë e të mos vazhdojë. Sepse habitjet në rrugën që çon te Allahu nuk kanë fund. Nëse ndalet e habitet në çdo gradë, hapat e tij ngadalësohen dhe ai nuk e arrin qëllimin.

Kjo është sikur dikush që niset për ta takuar sulltanin në pallatin e sulltanit, dhe para pallatit të sulltanit sheh një shesh, e në mes të sheshit një kopsht plot me lule e drita të ndryshme, që ky nuk ka parë më herët, dhe mbetet i habitur duke shikuar, dhe e humbë orën e takimit me sulltanin.

Një grup tjetër shkoi edhe më larg, vazhduan pa u joshur nga shkëlqimi, dhuratat hyjnore apo tërheqjet shpirtërore rrugës, dhe arritën fillimet e afërsisë me Allahun. Por u ndalën aty, menduan se arritën afërsinë e plotë, e u mashtruan. Sepse Allah Teala ka shtatëdhjetëmijë perde prej nurit. Kur udhëtari (salik) arrin në një perde, mendon se ka arritur afërsinë e plotë. Këtë gjendje e tregon fjala e Ibrahimit a.s., *kur e mbuloi nata, e ai pa një yll e tha: "Ky është Rabbi im!"* (6-Enam: 76), e kjo nuk ka të bëjë me trupat që shkëlqejnë në qiell; Ibrahim a.s. i shihte ato edhe si fëmijë dhe e dinte se ato nuk ishin hyjni, dhe nuk ishte vetëm një trup qiellor, por shumë. As një beduin xhahil nuk i merr yjet si hyjni, e si mund ta ketë pranuar yllin si Rabb Ibrahim a.s., me pozitën dhe nderin e tij të lartë? Ajo që nënkuptohet këtu është një nga ato shtatëdhjetëmijë perdet e nurit të Allahut që janë në rrugën e udhëtarit. Pa i kaluar këto perde, afërsia me Allahun nuk arrihet.

Ato janë perde të nurit, secila më e madhe se tjetra. Më e vogla, figurativisht quhet *kevkeb* (yll), më e madhja quhet *shems* (diell), e ajo mes tyre quhet *kamer* (hënë). E Ibrahimit a.s., iu tregua mbretëria dhe fshehtësitë e qiejve:

“Ne ia treguam Ibrahimit mbretërinë e qiejve dhe të Tokës, që ai të bëhej nga ata që besojnë vendosmërisht.” 6-Enam: 75

Ibrahimi a.s., u ngrit duke kaluar nga një perde e nurit në tjetrën, dhe në çdo perde të nurit që arrinte, mendonte se e arriti qëllimin. Por kur shihte se përpara kishte një perde më të madhe, vazhdonte përpara, e kur arriti në perden më të afërt, të fundit, e pa se ajo ishte më e madhja, dhe mendoi se më në fund e arriti afërsinë me Allahun. Por kur e pa se edhe aty kishte mangësi në përsosmëri, tha: ***“Unë e kthej fytyrën time nga Ai që i ka krijuar qiejt dhe Tokën, duke qenë besimtar i vërtetë, dhe nuk jam nga idhujtarët”*** (6-Enam: 79).

Udhëtari i kësaj rruge mund të mashtrohet në disa prej perdeve të nurit. Ndonjëherë ndalet në perden e parë, e perdja e parë mes robit dhe Rabbit është esenca e robit, hakikati i tij. Vet hakikati i tij është një nga nuret e Allahut; është *emr-i Rabbani* (urdhër hyjnor), pra është sekret i zemrës (*sirr-i kalb*) - i vendit ku shfaqet e gjithë e vërteta e Hakut.

Ky sekret i zemrës përfshin të gjithë krijesat dhe gjithësinë, në të shfaqen pamjet e çdo gjëje, e atëherë zemra shkëlqen pafund, sepse e gjithë ekzistenca i sqarohet ashtu siç është. Ky sekret i zemrës është si një dritare mbuluar me perde, e kur nuri i Allahut shkëlqen në zemër dhe ajo perde hiqet, atëherë njeriu mahnitet nga bukuria e zemrës së vet, edhe thotë: *“Enel-Hakk!”* (*“Unë jam e Vërteta”*). Pra, ky është një vend ku këmbët e udhëtarit shpirtëror mund të rrëshqasin, dhe nëse nuk i tregohet se çfarë ka përtej, ai mashtrohet nga kjo gjendje e ndalet aty, dhe shkatërrohet. I mashtruar nga shfaqja e një ylli të vogël prej nuri, nuk mund të ngjitet më lart, as te Hëna, e lëre më te Dielli. Sepse këtu ngatërrohet ajo që shkëlqen me vendin ku shkëlqen. Kjo është sikur të shohësh një ngjyrë reflektuar në pasqyrë e të mendosh se ajo është ngjyra e pasqyrës, ose sikur ngjyra e lëngut brenda një gote. Ndërsa poeti thotë:

*“Gota u hollua, vera u hollua,
i ngjajnë njëra-tjetrës, puna u ngatërroua.
Thuajse ka verë, e gotë nuk ka,
ose gota është, por verë në gotë s’ka.”*

Kishte edhe të krishterë që e panë Isanë (a.s.) me këtë sy; kur panë se nuri hyjnor shkëlqente në të, u habitën. Menduan se yllin që e shihnin në pasqyrë ose në ujë mund ta kapnin me dorë, por u mashturuan.

Llojet e mashtrimeve në rrugën e Allahut janë aq shumë sa nuk mund të numërohen edhe po të shkruhen plot vëllime. Për t'i sqaruar plotësisht, do të duhej të shpjegohet dituria mukashefe, e dituria mukashefe nuk lejohet të shkruhet në libra. As këto që i treguam deri tash nuk kanë nevojë të shpjegohen më shumë. Udhëtari shpirtëror nuk ka nevojë t'i dëgjojë këto nga të tjerët, e ai që nuk është në këtë rrugë, edhe nëse i dëgjon, nuk përfiton asgjë, bile edhe dëmtohet, sepse nuk i kupton dhe vetëm sa habitet e frikësohet. Dëgjimi i këtyre fjalëve ndoshta mund t'i sjellë dobi atij që është mashtruar nga mendjemadhësia e vet; nëse e kupton se kjo çështje është më e thellë se mendja e tij e kufizuar dhe fillon të besojë në atë që ia tregojnë miqtë e Allahut (*evlijaullah*). E ata që mbesin kokëfortë në krenarinë dhe mashtrimin e vet, ata do të vazhdojnë të mohojnë, ashtu si më parë.

TË MASHTRUARIT MES TË PASURVE

Edhe këta ndahen në disa grupe. Disa ndërtojnë xhamia, medrese, teqe, hane, ura, e tjera, që të shihen, dhe i shkruajnë emrat e vet aty, që emri t'ju përmendet edhe pas vdekjes. Mendojnë se kështu do të meritojnë faljen, por mashtrohen, dhe atë në dy aspekte:

E para është nga aspekti i pasurisë; shumicën e fituan në rrugë të dyshimta, me ryshfet, grabitje, padrejtësi e zullum. Ata shkaktuan zemërimin e Allahut së pari për shkak se e fituan pasurinë në mënyrë të paligjshme, dhe së dyti për mënyrën se si e shpenzuan atë. Detyra e tyre e parë ishte të mos fitonin pasuri të paligjshme, e duke vepruar ashtu ata kundërshtuan ligjin e Allahut. E detyra e dytë do të ishte që pasurinë e fituar paligjshëm t'ia kthenin pronarëve të saj ose trashëgimtarëve të tyre, dhe të pendohen, duke i drejtuar zemrat kah Allahu. Nëse nuk ka më pronarë të gjallë, as trashëgimtarë, atë pasuri duhet ta harxhojnë për nevojat më jetike të fukarasë, nevojtarit e të uriturit. Por ata nuk e bëjnë këtë nga frika se njerëzit nuk do të shohin e dëgjojnë, prandaj e shpenzojnë pasurinë e paligjshme në ndërtime të mëdha që të gjithë t'i shohin, duke vënë edhe emrat e vet në to. Nuk ndërtuan për vazhdimësinë e së mirës, por për vazhdimësinë e emrave të vet.

E dyta: Kur bëjnë ndonjë vepër të mirë, mendojnë se e bëjnë me nijet të sinqertë, por nëse i thuhet: “*Jepi një dukat të varfrit, por emri yt të mos përmendet*”, kjo do t’i vinte e rëndë dhe nuk pranon. Po të mos mendonte për lavdërim prej njerëzve nuk do ta kishte me rëndësi a i shkruhet emri a jo, sepse Allahu e di, e ata këtu u mashtruan.

Një grup tjetër, pasurinë e fituar hallall e harxhojnë për bamirësi, ndërtim të xhamive për shembull, por prapë janë të mashtruar, njëjtë në dy aspekte:

E para është dyfytyrësia dhe dëshira e tyre për lëvdata. Sepse, kur rreth tyre ka të uritur e nevojtarë, ndihma atyre është shumë më e vlefshme sesa ndërtimi dhe zbukurimi i një xhamie; megjithatë, ata nuk e bëjnë këtë sepse askush nuk do ta dijë. Prandaj ndërtojnë xhami, që ta shohin të gjithë.

E dyta; harxhojnë pasuri për zbukurim e stolisje të xhamisë ndërsa qëllim i namazit është përulësia dhe qetësia e zemrës, e gjithçka që e pengon këtë qetësi, është e ndaluar. Zbukurimet në muret e xhamisë ia tërheqin shikimin namazlisë, ia largojnë vëmendjen nga namazi, ia shpërqendrojnë zemrën dhe ia pakësojnë sevapet. Dënimin për këtë e bart edhe ai që i ka bërë ato zbukurime.

Ata fitojnë gjynah, por gëzohen me shpresë se kanë bërë vepër të mirë, e mashtrohen. Bile zbukurime të tilla i tërheqin zemrat e namazlisë edhe kah dynjallëku, sepse do të dëshirojë t'i ketë të njëjtat edhe në shtëpinë e vet.

Malik ibn Dinar ka treguar si dy persona erdhën te dera e xhamisë, e njëri prej tyre u ndal para derës dhe tha: *“Një njeri si unë nuk mund të hyjë në shtëpinë e Allahut”*, dhe melaiket e regjistruan atë në librin e siddîkëve (të sinqertëve). Kështu duhet treguar respekt ndaj xhamisë, duke menduar se mund ta ndotë edhe me gjynahe të fshehta, e lere më me zbukurime dhe stolisje të ndaluara. Isa a.s., me Havarijët kaluan pranë një faltoreje, e Havarijët thanë:

- *Sa faltore e bukur! Sa ndërtim i stolisur dhe i zbukuruar me mjeshtëri!*, e Isa a.s., tha:

- *Zgjuhuni o Havarijët e mi! Po ju them të vërtetën, Allah Teala nuk do të lë në këtë faltore gur mbi gur, do ta rrënojë krejtësisht! Po mahniteni me gurë, ari e argjend, që Allahu nuk u jep asnjë vlerë. Te Allahu më të dashura e më të vlefshme janë zemrat e pastra dhe të drejta. Deri sa zemrat janë të pastra e të drejta, edhe bota është në mirësi e rregull; por kur zemrat prishen, bota shkatërrohet.*

Edhe Ebu Derda r.a., ka treguar se Resulallahu, s.a.v.s., ka thënë: ***“Kur të filloni të zbukuroni xhamitë tuaja e të dekoroni musafët, do t’ju godasë shkatërrimi”***²⁵, e Hasan Basri ka treguar se kur Resulallahu, s.a.v.s., e nisi xhaminë e Medines, erdhi Xhebraili, a.s., e i tha:

- Ndërtoje shtatë krahë të lartë, pa stoli e zbukurime.

Mashtrimi i këtij grupimi është sepse ata e shohin të keqen si të mirë dhe e besojnë këtë.

Disa pasanikë mashtrohen edhe pse fitojnë hallall, sepse për të varfrit dhe nevojtarët japin vetëm aty ku ka shumë njerëz, dhe vetëm atyre që tregojnë se kanë marrë ndihmë. Nuk japin fshehurazi, e as të varfërve që nuk tregojnë kush ju dha. E dinë që fqinjët i kanë pa bukë, në varfëri e nevojë, nuk ju zgjasin dorën, ndërsa e harxhojnë pasurinë duke shkuar kohë pas kohe në Haxh, sepse njerëzit do ta dinë. Prandaj Ibn Mesud r.a., tha: *“Në ahir zaman do të shtohen njerëzit që shkojnë shpesh në Haxh. Rrugës merren me tregti dhe Haxhi ju vjen lehtë, e kthehen edhe më të pasur, por pa sevap. Hipin mbi deve e marrin rrugë të gjata, e komshisë në nevojë nuk i ndihmojnë.”*

²⁵ Ibnul-Mubarek dhe Ebu Bekr ibn Ebu Davud.

Ebun-Nasr et-Temar ka treguar se një person erdhi te Bishr b. el-Haris para se të nisej për në Haxh e i tha:

- *Po shkoj në Haxh, a ke ndonjë këshillë për mua?*

- *Sa para ke për shpenzimet e Haxhit?*, e pyeti Bishri.

- *Kam dy mijë dërhëmë*, tha ai, e Bishri prapë e pyeti:

- *Me çfarë nijeti po nisesesh? Për zuhd (largim nga dynjaja), prej mallit për Qabenë, a për rizanë e Allahut?*

- *Për rizanë e Allahut*, tha ai, e Bishri i tha:

- *Nëse të tregoj si ta fitosh rizanë e Allahut pa u larguar nga shtëpia, a do ta bëje?*

- *Po, do ta bëja*; tha ai, e atëherë Bishri i tha:

- *Merri ato dy mijë dërhëmë e jepi një të varfri që ka borxhe, një babai që siguron për familjen ose një kujdestari që rritë e gëzon jetimët, ose shpërndaji ndër dhjetë nevojtarë, ose jepja të gjitha vetëm njërit. Sepse ta gëzosh një musliman, të ndihmosh të varfrin, t'ia largosh një vështirësi e t'ia shtrish dorën të dobët të është më e vlefshme për ty tek Allahu se njëqind Haxhe nafie, nëse e ke kryer farzin. Shko e vepra kështu. Nëse nuk do, trego çka ke në zemër, e personi i tregoi:*

- *Zemra po më anon më shumë kah shkuarja në Haxh*; e atëherë Bishri buzëqeshi, dhe tha:

- *Kur pasuria është e dyshimtë, nefs i kërkon t'i bindë të tjerët se po bën vepra të mira. Por Allahu ka premtuar se i pranon vetëm veprat e të devotshmëve (muttaki).*

Disa pasanikë tjerë dashurohen në pasurinë e vet, bëhen tamahqarë, as për ibadet nuk japin nga pasuria, por merren me ibadete që nuk kanë harxhime si namaz, agjërime a lexim të Kuranit. Edhe këta janë të mashtruar sepse tamahqarllëku ua ka mbyllur zemrat, e detyrë e tyre është të japin nga pasuria e vet për ta shëruar këtë sëmundje vdekjeprurëse. Por ata nuk e kryejnë këtë obligim, e merren me ibadet nafile. I ngjajnë dikujt që gjarpri helmues ia mbështjellë trupin, e ai në vend që ta largojë gjarprin, përgatit ilaç kundër verdhëzës. Çfarë i duhet ilaçi kundër verdhëzës kur do të vdesë nga kafshimi i gjarprit!? Detyrë e tij është ta largojë gjarprin nga vetja, siç është detyrë e pasanikut të shpëtojë nga sëmundja e tamahqarllëkut që e ka mbështjellë si gjarpër, në vend që të merret me nafile. Kur i treguan Bishrit për një pasanik që falej e agjëronte shumë nafile, Bishri tha: *“Gjynah, ka braktisur punët e veta e merret me punët e të tjerëve”*, sepse për atë pasanik më mirë do të ishte të ndihmojë të varfrit e të ushqejë të uriturit sesa të falet e të agjërojë.

Disa pasanikë tjerë tamahqarllëku i shkatërroi plotësisht. Ata japin vetëm zekatin, dhe atë nga pjesët më të pavlera të mallit të vet, dhe jo kujtdo, por vetëm atyre që mund t'i përdorin, prandaj ndodh që i japin edhe ndonjë dijetari nga i cili presin përfitim.

Të gjitha këto janë nijet i keq, që ua shkatërron veprimin. Kush vepron kështu është i mashtruar; sepse duke bërë ibadet me nijet të keq, po i kundërshton urdhrat e Allahut, e bëhet edhe gjynahqar.

Ka edhe shumë shembuj tjerë që tregojnë se si pasanikët mashtrohen, por të mjaftohemi me kaq.

Një grup tjetër kështu të mashtruar janë edhe njerëzit e zakonshëm, pasanikë a fukara, që marrin pjesë në mexhlise të dhikrit e vazit, dhe mendojnë se kaq mjafton, e kanë bërë si ibadet. Mendojnë se shpërblehen vetëm duke dëgjuar vaz, pa vepruar e pa e zbatuar. Edhe këta janë të mashtruar, sepse dëgjimi ka vlerë vetëm nëse inkurajon në vepra të mira, qëllim i vazit është që njeriu të marrë mësim, dhe të veprojë sipas atij mësimi. Nuk ka dobi në diçka që bëhet për një qëllim, por nuk çon tek ai qëllim. Po ashtu, nëse prej dëgjimit të një vazit që ka për qëllim veprimin, nuk lind vepra, atëherë as në atë dëgjim nuk ka dobi. Ndonjëherë personi mëson për faziletin e dëgjimit të vazit dhe të lotit gjatë vazit, e mashtrohet nga kjo. Bile ndodh që, si gratë e ndjeshme, zemra t'i zbutet e të fillojë të qajë, e kur dëgjon ajetet që përmendin dënimin e ashpër, thotë: *“O Allahu im, më ruaj!”*, *“O Allah, më shpëto!”*, *“Subhanallah!”*, duke menduar se po bën vepër të mirë, por është i mashtruar.

Sepse kjo gjendje është si gjendja e një të sëmuri që shkon te mjeku, dëgjon fjalët e mjekut për sëmundjen që ky e ka, dhe mërzitet, por nuk e merr ilaçin; ose një i uritur që dëgjon të tjerët duke folur për ushqime të shijshme e i zgjohet oreksi, por nuk ha. Vetëm dëgjimi i fjalëve për cilësitë e ibadetit nuk sjell dobi, nëse pas dëgjimit nuk ka veprim. Nëse nga vazet që dëgjon nuk merr mësim e të braktisë cilësitë e këqija dhe nuk i drejtohet Allahut me zemër, atëherë ai vaz bëhet dëshmi kundër teje, jo në dobi tënde. Në rast se mendon se vetë vazi është mjet për shpëtim, mashtrohet.

Nëse thua: *Askush nuk mund të shpëtojë e të mbrohet nga këto mashtrime e fatkeqësi të fshehta që i tregove, e kjo çon në dëshpërim*; atëherë unë them:

Kur njeriu bëhet dembel për diçka, ia bën vetes më të madhe atë punë, prandaj rruga deri atje i duket e vështirë, e dëshpërohet. Por kur zemra anon kah diçka, njeriu kërkon edhe rrugët e saj të fshehta, dhe e arrin. Kur vërtetë dëshiron, mund ta zbresë zogun nga ajri, ta nxjerrë peshkun nga thellësitë e detit, të nxjerrë ar e argjend nga thellësitë e maleve. Mund t'i kapë edhe bishat që enden lirisht në pyje e fusha, madje edhe kafshët e mëdha e të egra si elefantin t'ia nënshtrojë urdhrin të vet. Mund të kapë gjarpërinjtë helmues, të luajë me ta e prej tyre të përgatisë ilaçe kundër helmit.

Kur dëshiron mëndafsh me ngjyra, e merr prej krimbit të mëndafshit. Kur dëshiron të dijë madhësinë, gjerësinë, gjatësinë dhe numrin e yjeve, i mëson ato përmes llogaritjeve të sakta, pa u larguar nga Toka. Të gjitha këto i arrin me mjeshtëri dhe mjete që vet i bën gati. Kështu kalin e zbutë për kalërim, qenin për gjah, skifterin për të kapur zogj tjerë, përgatit rrjetet për të zënë peshk. Të gjitha këto janë mënyra delikate të mjeshtërisë që njeriu i përdorë për të përfituar dynjallëk; janë mjete që i shërbejnë dynjallëkut. Po t'i kushtonte kaq vëmendje edhe ahiretit, do të kishte vetëm një detyrë - ta përmirësojë e zemrës së vet. Dhe nuk është e drejtë të thuhet se njeriu nuk mund ta përmirësojë zemrën, sepse kur mund t'i arrijë të gjitha këto dredhi të dynjasë, mundet edhe ta përmirësojë zemrën e vet, nëse ky është qëllimi i tij. Atëherë nuk do ta ketë të vështirë, dhe do ta gjejë rrugën. Siç ka thënë poeti: *"Nëse dëshiron, edhe rrugët e dredhisë do t'i gjesh."*

Këto që po i tregojmë ne, selefët, pasuesit e tyre dhe ata që kanë pasur vullnet të fortë i bënë me lehtësi, e nuk thanë se janë të pafuqishëm. Bile, me këto u lodhën më pak se lodhja e njerëzve duke kërkuar dredhi që të rregullojnë çështjet e kësaj bote të përkohshme.

Nëse thua: *I tregove rrugët e shumta të mashtrimit, e tash po e bën të duket e lehtë. Pra si të shpëtojnë njerëzit nga mashtrimi? Me çka, cilat janë rrugët?*

Dije se; ka tri rrugë për t'u shpëtuar nga mashtrimi. Këto janë: mendje (akl), njohja (ma'rifa) dhe dituria (ilm). Që të tria janë të nevojshme për shpëtim.

1. Mendja (akl) është natyrë që nga krijimi, është nur që e njeh hakikatin e sendeve. Zgjuarsia dhe mençuria, ashtu si edhe mendja e trashë e budallallëku, janë cilësi që njeriu i ka që në krijim. Njeriu me mendje të trashë dhe budalla nuk mund ta mbrojë veten nga mashtrimi. Mendja dhe të kuptuarit lindin me njeriun, e kush është i privuar nga to në natyrën e tij, nuk mund t'i fitojë më pas. Por kush i ka, mund t'i zhvillojë dhe përmirësojë ato përmes përvojës dhe praktikës. Pra, themeli i të gjitha lumturive është mendja. Resulallahu, s.a.v.s., ka thënë: ***"I Lartësuar qoftë Allahu, që e ka ndarë mendjen mes robëve të Tij në shkallë të ndryshme. Dy njerëz mund të jenë të barabartë në vepra, mirësi, agjërim e namaz, por në mendje dallojnë mes vete aq shumë sa mali i Uhudit krahasuar me një grimcë. AllahuTeala nuk ka ndarë mes robëve të Tij asgjë më të vlefshme se mendje dhe bindja e plotë (jekin)."***²⁶

²⁶ Tirmidhi el-Hakim nga Tavus, si edhe Ebu Hamid, si *daif*.

Ebu Derda ka treguar se Resulallahu, s.a.v.s., u pyet:

- *O Resulallah, ai që ditën agjëron, natën falë namaz, kryen Haxh e umre, jep zekat e sadaka, lufton në rrugën e Allahut, viziton të sëmurët, përcjellë xhenaze, ndihmon të dobët - si do ta shpërblejë atë Allahu në ditën e Kiametit?*, në çka Resulallahu, s.a.v.s., tha:

- *Shpërblimi i tij është sipas mendjes së tij.*²⁷

Enesi r.a., ka treguar se disa njerëz ia lavdëruan shumë një person Resulallahut s.a.v.s., e ai pyeti:

- *Si e ka mendjen ky person?* Ata thanë:

- *O Resulallah, ne po ju tregojmë për punët e hairit e ibadetin, ju po pyetni për mendjen?*, e ju tha:

- *Gjynahi i një budallai është më i madh se gjynahi i një gjynahqari. Në ditën e Kiametit pozita e njerëzve do të jetë sipas mendjeve të tyre.*²⁸

Ebu Derda r.a. ka treguar se kur i flisnin Resulallahut, s.a.v.s., për ibadetin e shumtë të dikujt, ai fillimisht pyeste për mendjen e atij personi. Nëse i thoshin se është i mençur, Resulallahu, s.a.v.s., thoshte:

- *Mirë, ka shpresë për sevap*; por nëse i thoshin:

- *Jo nuk është i mençur*, Resulallahu, s.a.v.s., thoshte:

- *Atëherë s'ka vlerë tek ai.*

²⁷ Hatib, si edhe nga Ibn Omeri r.a., si *daif*.

²⁸ Davud ibnul-Muhabbek, me zinxhir të dobët.

Një herë i treguan për ibadetin e shumtë të një personi e kur Resulallahu, s.a.v.s., pyeti për mendjen e tij, i thanë se nuk është i mençur, e ju tha:

- ***Atëherë nuk mund të arrijë gradat që ju mendoni.***²⁹

Nimeti i vërtetë që i është dhuruar njerëzve nga Allah Teala është zgjuarsia dhe mendja e shëndoshë, dhe nëse ky nimet nuk është në natyrën e njeriut që në krijim, nuk mund të fitohet më vonë.

2. *Marifa*; me marifet kemi për qëllim që njeriu të njohë katër gjëra: nefsin (veten), Rabbin e vet, dynjanë dhe ahiretin. Nefsin (veten) e njih duke e shikuar veten se a është në ibadet apo në poshtërim, duke e ditur se në këtë botë është i përkohshëm dhe i duhet të largohet nga epshet e dëshirat e ulëta; kështu e njih edhe Rabbin e vet, dhe kërkon kënaqësinë e Tij. Kush nuk e njih nefsin (veten) nuk njih as Rabbin e vet, e le të ndihmohet me atë që e kemi shpjeguar në librat *Gjendjet e mahnitshme të zemrës, Libri për të menduarit*, dhe librin *Sabr e Shukr*. Aty i treguam edhe cilësitë e nefsit, edhe madhështinë e Allahut.

²⁹ Tirmidhi el-Hakim, Ibn Adijj dhe Bejheki.

Me leximin e tyre fiton njëfarë njohurie, sado pak të jetë. Ndërsa marifeti i përsosur vjen pas kësaj, e shpjegimi i saj lidhet me dituri *mukashefe*, kurse ne në këtë libër po flasim për dituritë *muamele*.

Për ta njohur dynjanë dhe ahiretin, le ta lexojë librin *Përbuzja e dynjasë*, e edhe librin për vdekjen. Duke i lexuar këto, e kupton se dynjaja nuk ka asnjë vlerë në krahasim me ahiretin.

Kur njeriu e njeh nefsin, Rabbin e vet, dynjanë dhe ahiretin, atëherë nga njohja e Allahut i lind dashuria për Allahun, nga njohja e ahiretit i lind dëshira për ahiret dhe nga njohja e dynjasë i lind përbuzja e saj. Atëherë puna më e rëndësishme i bëhet ajo që atij i sjell dobi në ahiret dhe e afron Allahut. Kur kjo njohje mbizotëron në zemër, robi nisë të ketë nijet të drejtë në çdo gjë që bën, në ngrënie, pirje, bile edhe në kryerjen e nevojës. Me të gjitha këto synon të forcohet që të ecë më mirë në rrugën e ahiretit. Kështu i pastrohet nijeti dhe shpëton nga mashtrimet e dynjasë. Çdo gjë që lidhet me dynjallëk ia prishë nijetin. Përderisa për të dynjaja është më e dashur se ahireti dhe dëshirat e veta i ka mbi rizanë e Allahut, nuk do të shpëtojë nga mashtrimet.

3. Dituria (ilm). Kur njeriu me mendje të shëndoshë e njeh Rabbin e vet dhe nefsin (veten), dhe dashuria ndaj Rabbit të vet i mbizotëron në zemër, atëherë atij i duhet edhe dituria; të dijë se si bëhet udhëtimi shpirtëror, cilat janë gjërat që e afrojnë te Allahu dhe cilat e largojnë prej Tij; të kuptojë rreziqet, ndëshkimet dhe pengesat e këtij udhëtimi. Të gjitha këto i mëson nga libri *"Ihja ulumid-din"*. Kështu, nga *"Rub'ul-ibadet"* mëso kushtet e ibadetit dhe si t'i respektosh ato; mëso rreziqet dhe si të ruhesh prej tyre. Nga *"Rub'ul-adat"* mëso fshehtësitë e jetesës, nevojat e domosdoshme dhe si të përpiqesh t'i sigurosh në mënyrë të ligjshme. Mëso edhe çka është ajo që nuk të duhet, dhe largohu prej saj. Nga *"Rub'ul-muhlikat"* mëso cilësitë e këqija të zemrës, që janë pengesa në rrugën e drejtë. Mësoji këto cilësi të këqija dhe mënyrat e shërimit prej tyre.

Kur i zbaton të gjitha këto, je ruajtur nga mashtrimet. Thelbi i të gjitha këtyre është dashuria për Allahun. Nëse e heq nga zemra dashurinë për dynjanë dhe aty e vendos dashurinë për Allahun, atëherë vullneti yt forcohet dhe të pastrohet nijeti. E gjitha kjo është e mundur vetëm duke iu përmbajtur asaj që e kemi shpjeguar më sipër.

Nëse ti pyet: *“A ka mbetur diçka prej së cilës duhet të frikësohet i devotshmi, pasi t’i ketë plotësuar të gjitha këto?”*;

Unë them se po, duhet pasur frikë nga mashtrimi i shejtanit. Sepse shejtani e nxit njeriun që të përhapë dituri duke këshilluar njerëzit dhe duke u mësuar atë çka ky di për fenë. Muridi i singertë, pasi ta ketë zbukuruar neftin e ahlakun, ta ketë pastruar zemrën nga njollat, të ketë hyrë në rrugën e drejtë, të ketë përçmuar e braktisur dynjallëkun, dhe nuk pret më asgjë prej njerëzve; atij në zemër i mbetet vetëm një dëshirë - Allahu. Atëherë merr kënaqësi nga përmendja e Allahut, nga duaja që ia bën Allahut, nga dëshirimi i takimit me Allahun, e shejtani bëhet i pafuqishëm ta mashtrojë. Pasi nuk arrin ta mashtrojë me dynjallëk e me dëshirat e neftit, shejtani i vjen me çështjet e fesë, dhe i pëshpërit: *“Ti tashmë ke shpëtuar. Ki mëshirë edhe për robët e Allahut, sillu me dhembshuri ndaj tyre, udhëzoji në rrugën e drejtë, këshilloi e lutu për ta”*. E ky i sheh njerëzit të mashtruar, të hutuar në punët e veta, të dehur në mendime, të verbër e të shurdhër në besim, sëmundja ju përhapet e nuk dinë për ilaç, nuk kanë as mjek, gati sa shkatërrohen, dhe mëshira e dhembshuria ndaj tyre i shtohet. Edhe ilaçin që ju duhet ky e ka, dhe me lehtësi do t’ju shpjegonte si janë mashtruar, duke i udhëzuar në lumturi të vërtetë.

I tilli është sikur dikush që e godet ndonjë sëmundje e rëndë, kalon net pa gjumë, pa ngrënë, pa pirë e pa lëvizur; pastaj papritmas e gjen ilaçin falas, pa mundim e vështirësi, dhe duke e përdorur ilaçin - shërohet. Ilaçi nuk i vjen hidhët, dhe i kthehen qetësia, gjumi, shëndeti e mirëqenia. Dhe kur pas shërimit sheh të tjerë që vuajnë nga e njëjta sëmundje, ky ua këshillon edhe atyre ilaçin. Edhe muridi që hyn në rrugë të drejtë, pasi shërohet nga sëmundjet e zemrës, sheh se edhe zemrat e të tjerëve janë të sëmura e në prag të shkatërrimit, dhe duke e ditur mënyrën e shërimit të tyre, fillon t'i këshillojë me dhembshuri. Shejtani nuk ndalet, por përpiket të fusë edhe më shumë fitne, duke e shfrytëzuar këtë gjendje. Sapo muridi fillon të udhëzojë të tjerët, shejtani tinëzisht fillon t'i mbjellë dashurinë për udhëheqësi e famë. Meqenëse ky kurth i shejtanit është më i fshehtë se zhurma e këmbëve të një milingone, muridi nuk mund ta kuptojë menjëherë mashtrimin. Kurthi i shejtanit ia nxitë zemrën, dhe ai, pak nga pak, fillon ta zbukurojë veten para njerëzve me sjellje të shtira, me veshje të bukura e të stolisura. Njerëzit fillojnë ta respektojnë edhe më shumë se sundimtarin, sepse e shohin si shërues të sëmundjeve që i kanë. Ai nuk iu kërkon shpërblim, prandaj ata e vlerësojnë më shumë se këdo tjetër dhe lidhen pas tij si shërbëtorë.

Atëherë kënaqësia e dynjasë fillon të kthehet prapë në zemrën e tij; edhe pse e kishte braktisur dynjallëkun, tani bie në dashurinë për post dhe famë që është një nga kënaqësitë më të rrezikshme të nefsit. Duke e parë këtë mundësi, shejtani fut dorën në zemrën e tij dhe përpiqet ta ruajë e forcojë këtë shije të postit në zemrën e muridit, në çdo mënyrë. Këtu qëndron rreziku i madh. E shenja të rrezikut janë se, kur paralajmërohet në prani të njerëzve për shkak të ndonjë gabimi, ky hidhërohet. E kur i thotë vetes: “*Pse zemëroresh?*”, shejtani i afrohet e i pëshpëritë: “*Nuk po zemëroresh për veten tënde, por për Allahun. Nëse ata nuk kanë mendim të mirë për ty, do të largohen nga rruga e drejtë!*” Kështu mashtrohet, përkundër falënderimit sa ishte i mbrojtur prej cytjeve të shejtanit. Ndonjëherë ndodh që edhe e përgojon personin që e kundërshton; më parë ruhej edhe nga hallalli i dyshimtë, e tash nuk ruhet as nga harami i sigurt. Në vend që të falënderojë, ai me mendjemadhësi e refuzon të vërtetën.

Nëse dembeloset dhe nuk i bën disa ibadete frikësohet se njerëzit e marrin vesh dhe respekti ndaj tij pakësohet, dhe menjëherë bën *istigfar*, bile edhe i shton ibadetet e virdet, e shejtani i pëshpërit: “*Ti nuk po e bën këtë për mburrje, por që njerëzit të mos largohen prej teje dhe nga rruga e drejtë.*”

E gjitha kjo është mashtrim dhe dinakëri e shejtanit, ndërsa ai frikësohet se e humb pozitën dhe ndikimin në dynja, prandaj gëzohet kur të tjerët dëgjojnë për ibadetet e tij. Por nëse dëgjon se dikush tjetër ka bërë një vepër të mirë dhe ka ndikim më të madh tek njerëzit, ai mërzitet. Sikur të mos e kishte dëshiruar udhëheqjen e të mos merrte kënaqësi nga pozita, do të mërzitej për mangësitë e të tjerëve. Ai i ngjan imamet që disa njerëz nga xhemati i vet kanë rënë në ndonjë bunar, e mbi bunar një gur i madh që i pengon të dalin, e ky përpiqet ta heq gurin, por s'ka fuqi. Ndërkohë vjen dikush tjetër dhe me ndihmën e tij, arrin ta largojë gurin. Padyshim që duhet të gëzohet, sepse shpëtuan ata që ishin në bunar, dhe ky ishte qëllimi. Edhe pse nuk i shpëtoi vet por me ndihmën e tjetër kujt, ai prapë gëzohet, sepse qëllimi u arrit. E njëjta vlen edhe për atë që këshillon njerëzit; nëse qëllimi është t'i shpëtojë vëllezërit e vet nga zjarri, atëherë kur dikush tjetër e ndihmon në këtë, ai duhet të gëzohet. Për shembull, a do të mërzitet nëse xhemati do të ishte udhëzuar pa marrë këshilla prej tij? Nëse qëllimi është që ata të udhëzohen, atëherë pavarësisht se nga vjen udhëzimi, ai duhet të gëzohet. Por nëse mërzitet pse i udhëzon dikush tjetër, kjo do të thotë se shejtani e ka shkatërruar, duke ia tërhequr zemrën dhe trupin në gjynahe të mëdha. Kërkojmë strehim te Allahu nga devijimi i zemrës pas udhëzimit, dhe nga mashtrimi i nefsit pas njohjes së hakikatit.

Nëse pyet: *Kur ka të drejtë njeriu t'i këshillojë njerëzit*, unë them: kur qëllimi i tij është t'i udhëzojë ata në rrugën e drejtë, kur gëzohet nëse dikush mund ta ndihmojë në këtë ose kur ata udhëzohen vet, nuk mendon për lavdërim apo pagesë prej tyre, lavdërimi e kritika prej njerëzve i janë njësoj, e nuk i jep vëmendje asnjërës, por dëshiron vetëm lavdërimin e Allahut, Do të jetë i pakënaqur me lavdërimin prej njerëzve nëse kjo nuk përputhet me lavdërimin e Allahut, kur i shikon njerëzit tjerë dhe të gjitha krijesat ashtu siç i shohin të mëdhenjtë e Islamit, atëherë mund të merret me këshillim e vaz. Duhet të sillet ndaj xhematit të tij sikur të mëdhenjtë e Islamit ndaj xhematit të tyre. Nuk duhet të sillet me mendjemadhësi ndaj tyre dhe, meqë nuk e di si do të jetë fundi i jetës së vet, të mos dëshirojë të zë vend në zemrat e tyre e të pret diçka prej tyre. Siç nuk e ndryshon qëndrimin dhe sjelljen kur sheh kafshë, ashtu duhet të jetë edhe para xhematit. Siç është qëllim i çobanit t'i ushqejë delet e t'i ruajë prej ujkut, e nuk pret që delet të kujdesen për të, ashtu duhet të veprojë edhe ai që merret me këshillimin e njerëzve. Ai që nuk i sheh njerëzit siç i sheh edhe kafshët, nuk mund të angazhohet në përmirësimin e tyre. E ndonjëherë, duke i përmirësuar ata, e prishë veten. Sikur qiri, që ndriçon të tjerët, e vet digjet.

Ti thua: *Nëse askush nuk mund të jep vaz pa arritur në këtë gradë, bota mbetet pa vaizë e zemrat vdesin;*

e unë them se Resulallahu, s.a.v.s., ka thënë:

“Dashuria për dynjanë është rrënja e çdo gabimi.”³⁰

Nëse njerëzit nuk e donë dynjanë, ajo shkatërrohet, jetesa pamundësohet e shkatërrohen edhe zemrat edhe trupat, bashkë. Por Resulallahu, s.a.v.s., e dinte se ajo dashuri është shumë e rrezikshme, edhe që nga zemra e shumicës nuk hiqet, siç edhe e dinte se ka një pakicë që, sikur ata ta braktisnin atë dashuri, kjo nuk e shkatërron dynjanë. Prandaj nuk e braktisi këshillën dhe i tregoi rreziqet e dashurisë ndaj dynjasë. Qëllim i Resulallahut, s.a.v.s., ishte ta vërtetojë fjalët e Allahut Teala:

“Me të vërtetë, do ta mbush Xhehenemin me xhinë dhe njerëz!” (32-Sexhde: 15), dhe këshilloi edhe nga frika se njerëzit nuk i braktisnin disa epshe shkatërruese që i zhytin në dynja, me të cilat Allahu i ka ngarkuar si sprovë, përmes të cilave shumë do të dërgohen në Xhehenem.

³⁰ Bejheki, nga Hasani, e është përmendur në librin për qortimin e dynjasë.

Kështu as gjuhët e vaizëve nuk heshtin. Edhe pse është thënë se vazi që përzihet me dashuri për udhëheqje (*rijaset*) është haram, prapë njerëzit nuk e braktisin, siç nuk i braktisin as zinanë, vjedhjen, kamatarinë, zullumin e gjynahet tjera të mëdha, ani që AllahuTeala dhe i Dërguari i Tij treguan se ato janë haram. Ti kujdesu për veten dhe mos dëgjo thashethemet e njerëzve. Allah Teala ia përmirëson gjendjen shumë njerëzve duke prishur gjendjen e një personi. Nëse Allah Teala nuk do t'i falte mangësitë e disave për shkak të disa të tjerëve, në sipërfaqen e Tokës do të kishte çrregullim. Allah Teala e mbështet këtë fe edhe me ata që nuk kanë hise nga imani. Ajo që frikëson është se mënyra për të përfituar nga vazi do të prishet. Përderisa pas fjalëve të vaizëve fshihet dëshira për udhëheqje dhe dashuria për dynjanë, gjuha e tyre nuk do të ndalet.

E tani ti pyet: *Nëse muridi e kupton këtë hile të shejtanit, merret me përmirësimin e nefsit të vet dhe braktis këshillimin e të tjerëve, ose edhe këshillon, por duke iu përmbajtur kushteve të ihlasit, a ka ai diçka tjetër për t'u frikësuar?* ; dije se para muridit mbetet një rrezik edhe më i madh, kur shejtani i pëshpërit:

- Me zgjuarsinë dhe pjekurinë e mendjes tënde më mposhte, më le të pafuqishëm dhe shpëtove prej meje. Kam arrit të devijoj shumë evlia e njerëz të mëdhenj, por ty nuk arrita. Sa i durueshëm që ishe dhe sa e lartë vlera dhe pozita jote te Allahu, sepse të dha fuqi e më ke mposhtur, dhe më mbylle të gjitha rrugët e mashtrimit.

Nëse muridi i pranon e beson këto fjalë të shejtanit dhe i pëlqen zgjedhja e vet, ky është rreziku më i madh. Sepse mendjemadhësia është ndër gjynahet më të mëdha. Prandaj shejtani thotë: *“O bir i Ademit! Kur mendon se me diturinë tënde shpëtove prej meje, bash atëherë, me paditurinë tënde, ke rënë në kurthin tim.”*

Nëse ti thua: *Nëse edhe ne këtë gjendje muridi nuk shfaq mendjemadhësi, e kupton se mbrojtja nga shejtani nuk është prej forcës së vet por prej mirësisë së Allahut, e pranon paaftësinë e vet, e ai që e pranon paaftësinë në çështje më të vogla e di se pa ndihmën e Allahut nuk mund të ketë sukses as në çështje më të rëndësishme - atëherë, a ka ende frikë për të?*, unë them: Po, prapë ka frikë. Sepse ekziston rreziku që muridi të mashtrohet nga mirësia e Allahut, dhe të mendojë se gjithmonë do të mbetet në këtë gjendje e nuk i kushton vëmendje ndryshimeve të zemrës. Fillon të mbështetet tërësisht në mëshirën e Allahut e nuk frikësohet më nga dënimi dhe provat e Tij.

Kush mendon se është i sigurt nga dënimi dhe sprovat e Allahut është në humbje. Detyrë e tij është ta dijë se të gjitha këto suksese janë falë mëshirës së Allahut. Pastaj duhet të ketë frikë se mos pa dashje dashurohet në dynjallëk, bie në dyftytërsi apo në ndonjë ves tjetër të keq. Vazhdimisht të ketë frikë se gjendja mund t'i ndryshojë dhe se mund të sprovohet nga Allahu. Ky është një rrezik shumë i madh, dhe askush nuk është i sigurt deri sa të kalojë Siratin. Prandaj edhe kur shejtani një evliasë në momentin e vdekjes i tha:

- *Ti je shpëtuar prej meje*; evliaja i tha:

- *Jo, më ka mbetur edhe një frymë, ende nuk kam shpëtuar plotësisht prej teje.*

Për këtë çështje është thënë: *“Të gjithë njerëzit janë në shkatërrim, përveç dijetarëve. Edhe dijetarët janë në shkatërrim, përveç atyre që veprojnë sipas diturisë së tyre. Edhe ata që veprojnë sipas diturisë janë në shkatërrim, përveç atyre që janë të singertë (muhlis). E edhe këta janë në rrezik të madh.”*

Pra, i mashtruari është në shkatërrim, ndërsa i singerti i shpëton mashtrimin, por është në rrezik. Prandaj, evliatë janë gjithmonë në frikë. E lusim Allahun Teala të na nderojë që të vdesim duke e thënë shehadetin, sepse nderimi është sipas përfundimit.

PËRMBAJTJA

PARATHËNIE	3
QORTIMI I MASHTRIMIT, HAKIKATI DHE SHEMBUJT	6
SHEMBUJ TË MASHTRIMIT TË QAFIRIT	8
SHEMBUJ TË MASHTRIMIT TË GJYNAHQARIT	26
KATEGORITË E TË MASHTRUARVE	39
TË MASHTRUARIT MES DIJETARËVE.....	39
TË MASHTRUARIT MES ABIDËVE.....	81
TË MASHTRUARIT MES ATYRE QË MERREN ME	
TASAVVUF (<i>Mutasavvif</i>)	94
TË MASHTRUARIT MES TË PASURVE	107

